

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (Σκιάθος 4 Μαρτίου 1851 - Σκιάθος 3 Ιανουαρίου 1911), «η κορυφή των κορυφών» κατά τον Κ. Π. Καβάφη, «ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων», δεν είναι μόνο ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες λογοτέχνες, αλλά και ένας μεγάλος παιδαγωγός, τα διηγήματά του οποίου δίδαξαν γενιές και γενιές. Έγραψε για να φέρει το φως, για να συμπεριλάβει σε μια καλλιτεχνική μορφή και για να περισυλλέξει στο πεζογραφικό του έργο τους κόμπους από τους οποίους συντίθεται η συνολική ιστορία του Ελληνισμού.

Τα διηγήματά του Παπαδιαμάντη σε «παιδαγωγούν», όχι μόνο μέσα από το γέλιο ή το δάκρυ που σου προκαλούν οι συγκινητικές διηγήσεις του, αλλά μέσα από την «άυλη χαρά» που προκαλεί στο πνεύμα. Στο έργο του μιλάει για την αρετή και την κακία, για τον αγώνα εξύψωσης του Ελληνικού έθνους, για τον Χριστιανισμό, που δεν είναι μόνο τυφλή πίστη, είναι σύστημα ζωής και αλήθειας.

Επίσης αναφέρεται στην πολιτική κατάντια του καιρού του και προτείνει μέτρα για την ηθική ανάπλαση, μέτρα για την παιδεία και την αληθινή ανόρθωση της, με το ζωντανό πνεύμα της λαϊκής παράδοσης. Διδάσκει μέσα από ιστορίες ηθοπλαστικές αποκαλύπτοντάς μας ταυτόχρονα μια ζοφερή πραγματικότητα. Καυτηριάζει την ανθρώπινη ασχήμια και ξετυλίγει κοινωνικά θέματα. Παράλληλα, οι αναδρομές στην παιδική ηλικία και οι βυθοσκοπήσεις στο χαρακτήρα παιδιών που συναντιούνται μέσα στα κείμενά του λειτουργούν παραδειγματικά και υποδειγματικά.

Μέσα από την εισήγησή μας θα ξεδιπλώσουμε την παιδαγωγική πτυχή του έργου του Παπαδιαμάντη. Μελετώντας το παρατηρούμε πως όχι μόνο ήξερε να γράφει, να περιγράφει, να ηθογραφεί, να κρίνει και να προτείνει λύσεις, αλλά ο ίδιος είχε μια ακέραια στάση, επιλογή φιλόθεης ζωής, φιλάρετου βίου, έντιμης εργασίας, φιλότιμης αδολεσχίας, πορεία, στόχο, λόγο και αξία. Συγκέντρωνε όλα τα στοιχεία που ταιριάζουν στην προσωπικότητα ενός παιδαγωγού, ενός λογοτέχνη που δίδαξε με το έργο του πολλές γενιές και διδάσκει ακόμα.

Ολόκληρη η ουσία της πεζογραφίας του περικλείεται μέσα σε μια φράση του ίδιου : «Το έπ' έμοι, ενόσω ζω, και αναπνέω καί σωφρονώ, δεν θα παύσω να υμνώ μετά λατρείας τον Χριστόν μου, να περιγράψω μετ' έρωτος την φύσιν, καί να ζωγραφώ μετά στοργής τα γνήσια ελληνικά ήθη».

Συγγραφείς:

Ελένη Λεκάτη, Ελένη Μπαλτατζή και Δημήτριο Μπαλτατζή

Θέμα: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης ένας διαχρονικός παιδαγωγός.

Εισαγωγή

« Το όνομά του και μόνο μας φέρνει πίσω στις παιδικές μας μνήμες , στο αναγνωστικό των νέων ελληνικών, που οι σκυθρωπές, κατά τα άλλα , σελίδες του φωτίζονταν από το ανέσπερο φως του «φτωχού αγίου» του βοσκού που οι «Αγαρηνοί αλαλάζοντες» τον έσφαξαν –μάρτυρα αυτόν του γένους- κοντά στα μπεντένια του παλιού χωριού, του Κάστρου της Σκιάθου.» Κάπως έτσι σώζεται στη φαντασία πολλών γενεών ο Παπαδιαμάντης (Ευθύμη Παπαδημητρίου, περ. Επιθεώρηση Τέχνης, Ιαν.-Φεβρ. 1961, αρ. τεύχους 73-74, σς. 40-47)

Στον Παπαδιαμάντη παντρεύονται κατά τρόπο μαγικό η χαρά της δημιουργίας, η συνταρακτική αυγή μιας ολόκληρης τέχνης μαζί με την εξάντληση, την κούραση, την απέραντη φλυαρία, το λυκόφως εν ολίγοις ενός πολιτισμού. Νομίζω ότι ένα τέτοιο αισθητικό επίτευγμα μόνο μέσα από την εμπειρία του Ελληνισμού θα μπορούσε να ξεπηδήσει. Χρειάζονται αιώνες μεγαλείων και αφανισμών για να φθάσεις στο παπαδιαμαντικό κράμα.

Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του Παπαδιαμάντη, όπως σκιαγραφείται μέσα από τα έργα του.

Ένας από τους μεγαλύτερους «εραστές» της Ελληνικής υπαίθρου μαθαίνει τον αναγνώστη να παρατηρεί , να απολαμβάνει και να ταυτίζεται με τη φύση. Περισσότερα από τριάντα έργα έχουν τίτλους εμπνευσμένους από τη φύση. «Είναι συγκινητική η στοργή και ζωηρό το ενδιαφέρον, με τα οποία ο Παπαδιαμάντης περιβάλλει θάλασσες και ψάρια, κάμπους και άνθη, αγρούς και κήπους, ζώα και ζώφια, πουλιά και χρυσόμυγες και άλλα μικρά πλασματάκια του Θεού.» (Βούλα Λαμπροπούλου, Η «Οικολογία στα έργα του Παπαδιαμάντη, σελ.14,2009) Τα δέντρα έχουν ψυχή, τα κλαδιά πονούν όταν κόβονται, αλλά ταυτόχρονα χαρίζουν το άρωμά τους και τη δροσιά τους σε αυτούς που τα κρατούν. Αποτρέπουν το κακό, χρησιμοποιούνται προς ίαση, γαληνεύουν την ψυχή! Οι ήρωές του ζουν και κινούνται στην ύπαιθρο και μερικές φορές ταυτίζονται με αυτή. Είναι ευτυχισμένος όποιος μπορεί να απολαμβάνει τα δώρα του Θεού.

Ο Τέλλος Άγρας θα πει: «Ο Παπαδιαμάντης στα διηγήματά του , διδάσκει! Δε θέλω να πω για τη «Φόνισσα». Ναι, φιλοσοφεί εκεί, αλλ' η φιλοσοφία του παίρνει δραματική σάρκα της γρια- Χαδούλας. Ούτε και γι άλλα θα πω, πάμπολλα, όπου βρίσκει την ευκαιρία να διδάξει μ' ένα λόγο διακριτικό και πικρόχολο, μ ένα πάρθιο βέλος. Όχι. Υπάρχουν αρκετά, όπου ο Παπαδιαμάντης γίνεται πότε ιεροκύρηκας, πότε ρήτορας κοινωνικός. Οι «Χαλασοχώρηδες»- ο ίδιος τους χαρακτηρίζει «μικράν μελέτην»- σε είκοσι σελίδες πραγματεύονται την κομματική συναλλαγή και την κομματική διαίρεση εκείνης της εποχής. Στον «Καλόγερο» αναλύεται- με πολλή γνώση του θέματος- το μοναστηριακό ζήτημα της Ελλάδος. Στα «Δύο τέρατα», πάλι η Πολιτική. Στον «Λαμπριάτικο ψάλτη» εγκωμιάζεται τα ορθόδοξα θρήσκευμα κ η ιερά παράδοση. Οι «Αλαφροϊσκιωτοι» αποτελούν κήρυγμα συμφιλίωσης δύο αντιμαχομένων μερίδων της Σκιάθου. (Τέλλος Άγρας, Πώς βλέπομε σήμερα τον Παπαδιαμάντη, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, σελ.140-145)

Παράλληλα πολλές από τις περιγραφές του είναι εμπλουτισμένες από στοιχεία που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν «διδασκικά». Πέρα από τα αρχαία ,και βυζαντινά κείμενα, τα εκκλησιαστικά συναξάρια, τα «χωρία» της Γραφής χαρακτηριστικές είναι και οι άμεσες γνώσεις του από τη ζωή που μας τις μεταδίδει απλόχερα! Ξέρει αγγλικά, γαλλικά, τούρκικα, αρβανίτικα, ρουμελιώτικα... Μας προδίδει τα μυστικά του ψαρά, του καϊκτσή, του βοσκού και του γεωργού. Ξέρει έθιμα και συνήθειες, την Ιερά παράδοση και τα

μάγια, τα ξόρκια και τις δεισιδαιμονίες, τις προλήψεις... Ξέρει ανέκδοτα και ιστορίες, παραμύθια του νησιού κ οικογενειακά- για να τα διηγείται σε μας... «Με φαίνεται- παρατηρούσε ο Καβάφης- ότι είναι λαμπρά ασκημένος στην περιγραφή την τριπλή ικανότητα- το ποια πρέπει να λεχθούν, το ποια πρέπει να παραλειφθούν και εις ποια πρέπει να σταματηθεί η προσοχή». (Περιοδικό «Νέα Ζωή», Δ' 1908, σ. 822 α). Το μεγάλο δίδαγμα του Παπαδιαμάντη είναι η αξιοποίηση του δικού του κόσμου όσο στενού και αν είναι.

Στενότερα ηθογράφος στην αρχή, πλάτυνε με τον καιρό την ηθογραφία του και την τεχνική του, ώστε να θεωρείται ότι αυτός εγκαινίασε τη διηγηματογραφία στον τόπο μας. Ο ρακένδυτος μάγος της Σκιάθου διαχύνει στο έργο του μια πλούσια σπατάλη ταλέντου, πού τον καθιερώνει ως πρωθιεράρχη της πεζογραφίας μας. Ένα απόθεμα μνήμης τροφοδοτεί πάντοτε τις εμπνεύσεις του, ένας ποιητικός οίστρος τις διαποτίζει, μια μαγεία του λόγου τις μετουσιώνει. Οι ήρωες του απλοί, ταπεινοί, γραφικοί και βασανισμένοι, γίνονται οι πυρήνες των δραματικών συγκρούσεών τους με τη ζωή, γίνονται χαρακτήρες και άνθρωποι ((Παπαδιαμάντης, 1955, σ. 537).

Τα διηγήματά του δεν έχουν κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, είναι απλώς Ελληνικά. Κυριαρχεί η απλότητα, η ζωή, η αλήθεια. Επιμένει στην περιγραφή των προσώπων, διαγράφει λαϊκούς περιέργους τύπους, διασώζει έθιμα και ήθη σχεδόν άγνωστα για τους κοσμοπολίτες πρωτευουσιάνους και αδιάφορα για το σύμπαν, ζει σε μία ατμόσφαιρα εντελώς δική του, την ατμόσφαιρα του νησιού του. Αφελείς και απλοϊκοί νησιώτες, τύποι βασανισμένων γυναικών, θεοσεβούμενων γριών, αγνών κοριτσιών αντιπαρέρχονται αφήνοντας μια ξεχωριστή εντύπωση στην ψυχή μας.

Αυτή είναι και η βαθύτερη δομή του Παπαδιαμαντικού Έργου. Κάτω από τη σκηνική επιφάνεια, πίσω από την καθημερινότητα που ρέει αενάως, εκτυλίσσονται δράματα, σε κόσμους φυγής, όπως με ανθρώπους που πλέουν στο ποτό. Τα οικεία μας πρόσωπα συχνά δεν αντιλαμβάνονται που πλέουμε τι μας συμβαίνει, «ουδέ υποπεύονται τα γενόμενα». Τι μας σώζει; Ή έλλειψη δόλου εκ μέρους του ανθρωπίνου και η «ανωτέρα επίπνοια». Άδολη είναι και η караβοκυρού και η θεία-Μαθίνα στο έργο «Γυνή Πλέουσα», οι οποίες σώζουν και μεταπείθουν την παρ' ολίγον αυτοκτόνον πλέουσα. Η διαμαρτυρία περί την οδό, το πήρα «λάθος δρόμο» είναι σύνηθες θέμα στον Παπαδιαμάντη. Εκεί στο λάθος δρόμο, στο δρόμο της πνιγμονής μας θα βρεθούν αθώα πλάσματα, πιο αγνά, που μόνο αυτά θα μας σώσουν, όπως ξέρουν και μπορούν. Κανένας δε σώζεται μόνος του.

Ο Παπαδιαμάντης «λάτρης της παράδοσης» πώς να μην αγαπά την πρώτη και την πιο αισθητή της Παραδόσεως ρίζα- την πατρίδας, την πατρίδα του! Την αγαπά και την κατοικεί – και γι αυτό την χλιοπλασιάζει με τις απέραντες περιγραφές που η μια δε συμπίπτει ποτέ με μιαν άλλη. Μέσα απ την ελάχιστη Σκιάθο, με τους δύο-τρεις όρμους και τα δυο ακρωτήρια, έβγαλε εκατό τουλάχιστον διηγήματά του, όπως ένας ταχυδακτυλουργός μέσα από ένα μικρό, ελάχιστο κουτί τραβά ένα σωρό πράγματα. Έτσι μας μαθαίνει και εμάς να παρατηρούμε τη δική μας πατρίδα με τις μικρές ανύποπτες ομορφιές της, μας διδάσκει πώς να την ανακαλύψουμε, να την κατακτήσουμε και τέλος να την αγαπήσουμε, να την ερωτευτούμε!

Μέσα από τα διηγήματά του εξέφρασε και προσπάθησε να βρει λύση σε δύο μεγάλα οικογενειακά του και ταυτόχρονα πανελλήνια προβλήματα, δύο μεγάλες αγωνίες για την επιβίωση του ελληνικού λαού: την αποκατάσταση των κοριτσιών και την μετανάστευση. Ήδη στο πρώτο του έργο, τη «Μετανάστιδα» (1874),

ο συγγραφέας θίγει το ζήτημα, προτείνοντας κάποια λύση, με τα λόγια που θέτει στο στόμα του πατέρα του Ζέννου: « Δεν ακούετε σεις, οι νέοι, ημάς οπού εγηράσαμεν. Πόσον καλλίτερα θα έκαμνες να ζητήσ με τον νουν σου νύμφην εντός των ορίων της νήσου μας. (Γ' σ. 388). Οι φυσιογνωμίες των «παραπονεμένων» παρελαύνουν εφιαλτικές στο έργο του Παπαδιαμάντη από το 1891 κα ύστερα. Το πρόβλημα δεν αγκαλιάζει μόνο το φτωχό νησί του αλλά και το έθνος του: « Όλοι οι νέοι του χωρίου είχαν ξενιτευθή εις την Αμερικήν... Όθεν όλα τα γεροντοπαλλήκαρα του τόπου, όσοι είχαν μαγαζέιον ή θέσιν ή σειράν τινα, εθήρευον τας νεαράς κόρας, τας έχουσας προίκα. Αι μόναι ζημιούμεναι ήσαν τα γεροντοκόριτσα, τα οποία δεν είχαν μοίραν υπο τον ήλιον». («Η Θητεία της Πενθεράς, 1902, Α' σ. 114).

Όπως ένας μεγάλος παιδαγωγός θεωρεί χρέος του να καθοδηγήσει το λαό του έθνους του, να υπερασπιστεί τους «πτωχούς και ταπεινούς» και να διεκδικήσει τα δικαιώματά τους, έτσι και ο Παπαδιαμάντης αναδεικνύεται υπερασπιστής του «πλέον άτυχου των λαών του κόσμου» (« Λαμπριάτικος Ψάλτης». 1803. Β' σ.111). «Εως πότε όλη η αυστηρότης των αρμοδίων θα διεκδικείται και θα ξεθυμαίνει μόνον εις βάρος των πτωχών και των ταπεινών;» («Χωρίς στεφάνι», 1896, Β' σ.308) Οι δωροδοκίες και οι νοθείες των εκλογών, τον απογοητεύουν. Η αδιαφορία του κέντρου για την περιφέρεια και η εκμετάλλευση του λαού τον ωθούν στην αντίδραση. Για τον Παπαδιαμάντη «η πλουτοκρατία ήτο, είναι και θα είναι ο μόνιμος άρχων του κόσμου.... Αυτή γεννά την αδικία, αυτή τρέφει την κακουργία, αυτή φθείρει σώματα και ψυχάς...» («Οι χαλασοχώρηδες», 1892, Β' σ. 54)

Ένας συγγραφέας διδακτικός επόμενο είναι να καταφεύγει πότε-πότε στο μαστίγιο της σάτιρας. Με το χιούμορ του θα στηλιτέψει ό,τι νομίζει πως αντιβαίνει τους κανόνες της χριστιανικής ηθικής. Έτσι δε θα αφήσει ήσυχους τους πολιτικούς, που τους αποκαλεί «γελωτοποιούς πιθήκους», δεσποτάδες «χρυσοστόλιστους και μιτροφορούντας», δήμαρχους, δασκάλους, καλαμαράδες, δικηγόρους... Χαριτωμένο είναι το δικηγορικό ανέκδοτο που αναφέρεται στα 'ρόδινα ακρογιαλία»(1907):

«- Όποιος πέσει σε μάγισσας χέρια, ή σε γιατρού ή σε δικηγόρου... αυτά παθαίνει», λέγει ο Στάθης.

«- Αυτό το είπες πολύ σωστό, είπε μετά καγχασμού ο Σταμάτης. Εγώ μάλιστα έχω ακούσει, πως ένας δικηγόρος, με μίαν υπόθεσιν ενός πελάτου, την οποίαν είχε επι χρόνια στα χέρια του, υπάνδρευσε πέντε θυγατέρας, κ έδωσε την ιδίαν υπόθεσιν προίκα εις την έκτην και τελευταίαν κόρην του, την οποίαν υπάνδρευσε μ ένα δικηγόρον. Και όταν μετά τινα καιρόν ο νέος γαμβρός του ήλθε περιχαρής ότι αυτός κατόρθωσε επί τέλους να τελειώση την ατελειωτον υπόθεσιν, ο πενθερός εσήκωσε και τα δύο του χέρια και τον εφασκέλωσε λέγων: «Βρε στραβέ, επήγες να βγάλης απ τα χέρια σου αυτό το μεταλλείον;» (Γ' σ. 554-555) (Μανώλης Χαλβατάκης, Ο Παπαδιαμάντης μέσα από το έργο του, μελέτη, Αλεξάνδρεια 1960, σ. 115-116)

Όσο αφορά το λεκτικό, ο Παπαδιαμάντης διατηρεί την ανεξαρτησία του διδάσκοντάς μας για άλλη μια φορά πως αλλού είναι η ουσία. Μεταχειρίζεται την καθαρεύουσα με λίγες δημοτικές λέξεις, αποδεικνύοντας πόσο πρόσφορη μπορεί να είναι η χρήση της για το διήγημα αρκεί να ξέρει κανείς πώς να τη μεταχειριστεί. Ο Τέλλος Άγρας θεωρεί τη γλώσσα του ως «τελευταία άνθηση της καθαρεύουσας στα ελληνικά γράμματα», ενώ ο Ελύτης, επισημαίνει τον λεξιλογικό του πλούτο «που κινητοποιεί για να ζωντανέψει τους μύθους του, θησαυρισμένος από απαντωτά στρώματα παιδείας». Πράγματι, αντλώντας από τον Όμηρο, τους αρχαίους συγγραφείς, τους Πατέρες και τους υμνογράφους της Εκκλησίας και

έχοντας αποθησαυρισμένη μέσα του την ιδιωματική γλώσσα των ηρώων του, κατορθώνει, χάρις στη σπάνια γλωσσική του ευαισθησία, να συνδυάζει την ποιητικότητα της καθαρεύουσας γλώσσας του, που αποτελεί το βασικό όργανο της αφήγησης και των περιγραφών, με τη ζωντανή, φωνογραφική σχεδόν, αποτύπωση του προφορικού λόγου. Η ποιητικότητα όμως απορρέει από την όλη οργάνωση του κειμένου. Ως χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιας οργάνωσης η Ελένη Πολίτου-Μαρμαρινού, θεωρεί το διήγημα «Στην Άγια Αναστασία», που ακόμα και ο Παλαμάς το αποκάλεσε «αριστούργημα του είδους».

Η θρησκευτικότητα στο έργο του Παπαδιαμάντη είναι η κινητήρια δύναμη στην καθημερινότητα

Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του Παπαδιαμάντη είναι αδιαπραγμάτευτες. Γιος ιερέα, μεγαλωμένος με αυστηρές χριστιανικές αρχές και μνημένος βαθιά στις εκκλησιαστικές τελετουργίες έδωσε στη θρησκεία το βαθύτερο χαρακτήρα του αιώνιου συντρόφου, που ταυτίζεται με την ύπαρξη σε όλες τις χαρές και όλες τις λύπες. Η θρησκεία δεν είναι μόνο καταφύγιο και παρηγορητής, αλλά κινητήρια δύναμη της ανθρώπινης δράσης, αναπόσπαστα δεμένη με όλες τις πτυχές της καθημερινότητας (<http://eranistis.net> λήψη στις 20-8-14). Είναι η παράδοση που δεν ορίζει απλώς την εθνικότητα ή την προάσπιση των ιδίων μεταφυσικών ανησυχιών ή την ηθική ή την αξιοπρέπεια ή τις αρχές που οφείλουν να ορίζουν τη ζωή ή την ενότητα των ανθρώπων ενός αποκομμένου γεωγραφικού τόπου, σαν τη Σκιάθο, αλλά που σηματοδοτεί την πιο αισθαντική ανάμνηση, τη διεισδυτικότερη ματιά μέσα στην άβυσσο των παιδικών χρόνων, με άλλα λόγια την εκκίνηση της ύπαρξης που αποτελεί την ουσιαστικότερη προοπτική της ζωής. Κι εδώ ακριβώς πηγάζει η εμμονή του Παπαδιαμάντη με τη Σκιάθο. Στην αιώνια αναζήτηση της παιδικότητας που είναι όμως διαποτισμένη από το βαθύ άρωμα της φυσικής ζωής και της θρησκευτικότητας. Δεν είναι τυχαίο ότι πέρασε κάποιους μήνες ως δόκιμος μοναχός στο Άγιο Όρος. (Το 24grammata.com λήψη στις 18-8-14, η θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη).

Ο Παπαδιαμάντης υπήρξε πάντοτε αφοσιωμένος στη χριστιανική θρησκεία και η αφοσίωσή του αυτή είναι εμφανής στα διηγήματά του, τόσο από την επίδραση που ασκεί η χριστιανική πίστη στους ήρωές του όσο και μέσα από τις παραθέσεις χωρίων από θρησκευτικά κείμενα. Ο συγγραφέας αντικρίζει τον κόσμο ως πιστός χριστιανός, με αποτέλεσμα η θρησκεία να είναι διαρκώς παρούσα στο έργο του, όπως ακριβώς είναι συνεχώς παρούσα και στην προσωπική του ζωή.

Στο διήγημα « Όνειρο στο κύμα» ο ήρωας, που έχει πολλές αναλογίες με τον ίδιο τον συγγραφέα, αποκτά την εκπαίδευσή του χάρη στη βοήθεια των ιερωμένων του νησιού κι επιπλέον σκέφτεται πως θα ήθελε να ακολουθήσει μοναστική ζωή. Ο νεαρός ήρωας εργάζεται στα εφηβικά του χρόνια ως βοσκός για τη Μονή του Ευαγγελισμού κι έρχεται σε επαφή με τους ιερείς του ναού, οι οποίοι και του ενσταλάζουν κάποιες

Βασικές αρχές για τη θέαση του κόσμου. Όταν, για παράδειγμα, ο νεαρός συνειδητοποιεί ότι βρίσκεται, άθελά του, στο σημείο όπου η Μοσχούλα κολυμπά γυμνή, φέρνει στη σκέψη του τα λόγια του πάτερ Σισώη και του πνευματικού της Μονής, παπά Γρηγόριου, ότι θα πρέπει να αποφεύγει πάντοτε τον γυναικείο πειρασμό. Το όνειρο στο κύμα, πάντως, όπως θα το βιώσει ο νεαρός, καθώς θα διασώζει την αγαπημένη του Μοσχούλα, θα τον επηρεάσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε θα επιλέξει τελικά να μη γίνει μοναχός...

Η θρησκεία στον Παπαδιαμάντη δεν λειτουργεί ποτέ εκφοβιστικά ή εκδικητικά. Η θρησκεία λειτουργεί λυτρωτικά, ως φορέας αποδοχής και συντροφικότητας. Ως μηχανισμός ένταξης, δηλαδή ως πρωταρχική δυνατότητα κοινωνικοποίησης. Η συμμετοχή στα τελετουργικά δεν στηρίζεται ποτέ στο φόβο της αιωρούμενης αμαρτίας ή της απειλής ή της απόρριψης. Είναι ταυτόσημη με την οικειοθελή συμμετοχή στη συλλογική χαρά κι αυτό απέχει πολύ από την εξιδανίκευση. Γιατί η εξιδανίκευση κρύβει νομοτελειακά κάτι ψεύτικο μέσα της, ενώ οι χαρακτήρες του Παπαδιαμάντη είναι απολύτως αυθεντικοί, αφού δεν κρύβουν ούτε τις αδυναμίες, ούτε τις έχθρες, ούτε τις στρεβλές τους αντιλήψεις, απόρροια του κοινωνικού συντηρητισμού και των δεισιδαιμονιών της εποχής (Παπαδιαμάντης, 1955).

Στο διήγημα «Αλιβάνιστος» παρακολουθούμε την επανένταξη ενός ανθρώπου που έζησε χρόνια σαν ερημίτης για λόγους μηδαμινούς, που όμως ήταν αρκετοί να τον απομονώσουν. Ένας ατυχής έρωτας κι ένα κλεφτό φιλί έκαναν τον μπαρμπα-Κόλια να χαθεί από προσώπου γης, αφού η γυναίκα που αγάπησε παντρεύτηκε κάποιον άλλο. Όταν τυχαία ο παπάς, που έχασε το δρόμο του και χάθηκε στην εξοχή, συνάντησε τον μπαρμπα-Κόλια, τον πήρε μαζί του στην εκκλησία για την Ανάσταση. Η θρησκευτική κατάνυξη της Ανάστασης, το τελετουργικό και η συμμετοχή του μπαρμπα-Κόλια ήταν η επιστροφή του στην κοινωνία (Παπαδιαμάντης, 2001, σ. 19). Η θρησκεία ως δεσμός και διαμεσολαβητικός κρίκος των ανθρώπων σηματοδοτεί την αδιάσπαστη ενότητα, την κοινωνική ταυτότητα των ανθρώπων που αποτελούν σύνολο και λειτουργούν ως σύνολο. Υπό αυτή την έννοια η θρησκεία, ως δόγμα, περνά σε δεύτερη μοίρα, αφού αυτό που προέχει είναι ο κοινωνικός της ρόλος της.

Στην εκκλησία δεν υπάρχουν ούτε επίσημοι, ούτε ξεχωριστοί, ούτε υπηρέτες συμφερόντων. Όλα ματαιώνονται μπροστά στην απaráβατη ισότητα που αποδίδεται ως έσχατη μοιρασιά. Τα τελευταία λόγια του μπαρμπα-Κόλια: «Αληθώς ανέστη βρε! Δεν είμαι αλιβάνιστος!» μαρτυρούν την ανακούφιση της θρησκευτικής συμμετοχής που δεν είναι τίποτε άλλο από τη συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι κι αυτό δεν έχει καμία σχέση ούτε με εμμονές θρησκευτικής ανωτερότητας, ούτε με την εκκλησιαστική αυστηρότητα. Ο Παπαδιαμάντης δεν ενδιαφέρεται γι' αυτά. Ενδιαφέρεται όμως για το σεβασμό (Παπαδιαμάντης, 1989, σ. 195). Στο διήγημα «Άψαλτος» ο Κώτσος ο Φραγκούλας που ειρωνεύτηκε τη νεκρώσιμη ακολουθία ενός φίλου του: «Τι τους ψέλνετε;... Τι τους κάνετε νάνι – νάνι;... Όλοι στ' ανάθεμα θα πάμε!...» βρίσκει τραγικό θάνατο μέσα στη βάρκα, μετά από θεομηνία «...κ' έμελλεν εν τριγμώ αλύσεων και τροχαλιών και αρμένων, να καταποντισθή εις το κύμα, "άψαλτος, ασαβάνωτος, αμοιρολόγητος"».

Ο σεβασμός προς τις θρησκευτικές τελετουργίες ταυτίζεται με το σεβασμό των συνανθρώπων. Η ασέβεια του Φραγκούλα, σε τελική ανάλυση, στρέφεται περισσότερο προς τους πενθούντες κι αυτό ο Παπαδιαμάντης δεν μπορεί να το ανεχτεί. Γι' αυτό ο αναγνώστης θέλει να γλυτώσουν οι άλλες. Γιατί ο παγανισμός δεν αφορά καθόλου τον Παπαδιαμάντη ως θρησκευτικό παράπτωμα, παρά μόνο ως αφορμή

Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης

(ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014

της αναίτιας τραγωδίας (<http://latistor.blogspot.gr> λήψη στις 24-8-14).

Δεν είναι τυχαίο ότι η ψαλτική αποτέλεσε ίσως το σπουδαιότερο πεδίο της κοινωνικής του ζωής. Όλη του η ζωή είναι δεμένη με τη θρησκεία, είτε ως υπαρκτό τελετουργικό που διεκπεραιώνεται με κατάνυξη, είτε ως άυλη, εσωστρεφής πνευματικότητα που διαπότισε τη ζωή του με τη μορφή της διαρκούς αναζήτησης της ανόθευτης ανθρωπιάς, η οποία ήταν αδύνατο να βρεθεί έξω από τη σφαίρα της νοσταλγίας (Παπαδιαμάντης, 1911).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Θα θέλαμε να τελειώσουμε αυτή τη μικρή μας προσπάθεια να προσεγγίσουμε το μεγάλο διδάσκαλο και παιδαγωγό του γένους με τα λόγια του Κωστή Παλαμά : «Το έργο του Παπαδιαμάντη, το μαζί εκκλησιαστικό και κοσμικό, βυζαντινό και ανθρώπινο, κάτι τι διδακτικό και κυματιστό, γελαστό και μελαγχολικό, το λυρικό και το δραματικό, το δίγλωσσο και δίψυχο, δείχνει και με τα στοιχεία του αυτά, ζωηρότερο, από άλλα έργα, την κατάσταση της νέας ελληνικής ψυχής' είναι κείμενο μαρτυρικό για τον ιστορικό και το μελετητή των πραγμάτων μας και των καιρών μας ασύγκριτα σπουδαιότερο από τις βουλές και από τους νόμους μας.... Πάντα έσταζε κάποιο μέλι από τα χείλη του, και το κοντύλι του, έτσι , άκοπα, άνετα, απρόσεχτα, με δυο τρεις μολυβιές μας άφηνε στο χαρτί αξέχαστα «σκίτσα», που το στόμα τους ήθελε φιλή και τα μάτια τους γύρευαν αγάπη και μας τραβούσε ο άνθρωπος αυτός απάνω στα γραμμένα του και μας αντάμωνε αδερφώνοντάς μας με τη συγκίνηση και με τη συμπάθεια. Τέτοιος είναι ο τεχνίτης. Σκάφτει μέσα στη συνείδηση των ομοίων του και την ανυψώνει, ας είναι και διαβατικά, την ανθρωπιά τους...»

(Ακρόπολις, 4 Ιαν. 1911).

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.Στέλιος Παπαθανασίου, «Παπαδιαμάντης λογοκρινόμενος», Ίνδικτος, τ/χ. 20 (2006)
2. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, "Αλληλογραφία", Επιμέλεια Τριανταφυλλόπουλος Νίκος, Εκδ. Δόμος, 1992, Αθήνα
- 3.Θέμελης Γιώργος, "Ο Παπαδιαμάντης καί ο κόσμος του", Εκδ. Διάττων, 1991, Αθήνα
4. Φαρίνου - Μαλαματάρη Γεωργία, "Αφηγηματικές τεχνικές στον Παπαδιαμάντη: 1887-1910", Εκδ. Κέδρος, 1987, Αθήνα

Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης

(ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014

5. Λορεντζάτος, Ζήσιμος, Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης -Α΄. Πενήντα χρόνια από τὸ θάνατό του, Μελέτες, Εκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1994
6. Ευθύμη Παπαδημητρίου, περ. Επιθεώρηση Τέχνης, Ιαν.-Φεβρ. 1961, αρ. τεύχους 73-74
7. Βούλα Λαμπροπούλου, Η «Οικολογία στα έργα του Παπαδιαμάντη 2009
8. Τέλλος Ἄγρας, Πώς βλέπομε σήμερα τον Παπαδιαμάντη, Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης.
9. Περιοδικό «Νέα Ζωή», Δ΄ 1908.
10. Παπαδιαμάντης, 1955, σ. 537
11. «Η Θητεία της Πενθεράς, 1902
12. « Λαμπριάτικος Ψάλτης». 1803.
13. «Χωρίς στεφάνι», 1896,
14. «Οι χαλασοχώρηδες», 1892
15. Μανώλης Χαλβατάκης, Ο Παπαδιαμάντης μέσα από το έργο του, μελέτη, Ἀλεξάνδρεια 1960
16. Ἀκρόπολις, 4 Ιαν. 1911

ΠΗΓΕΣ από το διαδίκτυο:

1. Κείμενα του Παπαδιαμάντη (1 νουβέλα, 53 διηγήματα και 13 ποιήματα)
2. «Greece's Dostoevsky: The Stories of Alexandros Papadiamandis», Road to Emmaus. A Journal of Orthodox Faith and Culture, τομ.34, σελ.3-15
3. Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης - Ἱστοχῶρος Ἐταιρείας Παπαδιαμαντικῶν Σπουδῶν
4. Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911) - Ὁ κοσμοκαλόγηρος τῆς λογοτεχνίας
5. Μουσείο Παπαδιαμάντη
6. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος: Δεν υπάρχει κρυφός Παπαδιαμάντης
7. Ἐθνικό Κέντρο Βιβλίου, Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης
8. Σπουδαστήριο Νέου Ἑλληνισμοῦ, Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

9. <http://eranistis.net> λήψη στις 20-8-14

10. 24grammata.com λήψη στις 18-8-14, η θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη

Κείμενο Περίληψης της Εισήγησης

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (Σκιάθος 4 Μαρτίου 1851 - Σκιάθος 3 Ιανουαρίου 1911), «η κορυφή των κορυφών» κατά τον Κ. Π. Καβάφη, «ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων», δεν είναι μόνο ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες λογοτέχνες, αλλά και ένας μεγάλος παιδαγωγός, τα διηγήματά του οποίου δίδαξαν γενιές και γενιές. Έγραψε για να φέρει το φως, για να συμπεριλάβει σε μια καλλιτεχνική μορφή και για να περισυλλέξει στο πεζογραφικό του έργο τους κόμπους από τους οποίους συντίθεται η συνολική ιστορία του Ελληνισμού.

Τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη σε «παιδαγωγούν», όχι μόνο μέσα από το γέλιο ή το δάκρυ που σου προκαλούν οι συγκινητικές διηγήσεις του, αλλά μέσα από την «άυλη χαρά» που προκαλεί στο πνεύμα. Στο έργο του μιλάει για την αρετή και την κακία, για τον αγώνα εξύψωσης του Ελληνικού έθνους, για τον Χριστιανισμό, που δεν είναι μόνο τυφλή πίστη, είναι σύστημα ζωής και αλήθειας.

Επίσης αναφέρεται στην πολιτική κατάσταση του καιρού του και προτείνει μέτρα για την ηθική ανάπτυξη, μέτρα για την παιδεία και την αληθινή ανόρθωση της, με το ζωντανό πνεύμα της λαϊκής παράδοσης. Διδάσκει μέσα από ιστορίες ηθοπλαστικές αποκαλύπτοντάς μας ταυτόχρονα μια ζοφερή πραγματικότητα. Καυτηριάζει την ανθρώπινη ασχήμια και ξετυλίγει κοινωνικά θέματα. Παράλληλα, οι αναδρομές στην παιδική ηλικία και οι βυθοσκοπήσεις στο χαρακτήρα παιδιών που συναντιούνται μέσα στα κείμενά του λειτουργούν παραδειγματικά και υποδειγματικά.

Μέσα από την εισήγησή μας θα ξεδιπλώσουμε την παιδαγωγική πτυχή του έργου του Παπαδιαμάντη. Μελετώντας το παρατηρούμε πως όχι μόνο ήξερε να γράφει, να περιγράφει, να ηθογραφεί, να κρίνει και να προτείνει λύσεις, αλλά ο ίδιος είχε μια ακέραια στάση, επιλογή φιλόθεης ζωής, φιλάρετου βίου, έντιμης εργασίας, φιλότιμης αδολεσχίας, πορεία, στόχο, λόγο και αξία. Συγκέντρωνε όλα τα στοιχεία που ταιριάζουν στην προσωπικότητα ενός παιδαγωγού, ενός λογοτέχνη που δίδαξε με το έργο του πολλές γενιές και διδάσκει ακόμα.

Ολόκληρη η ουσία της πεζογραφίας του περικλείεται μέσα σε μια φράση του ίδιου : «Το έπ' έμοι, ενόσω ζω, και αναπνέω καί σωφρονώ, δεν θα παύσω να υμνώ μετά λατρείας τον Χριστόν μου, να περιγράψω μετ'

Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης
(ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014

έρωτος την φύσιν, καί να ζωγραφώ μετά στοργής τα γνήσια ελληνικά ήθη».

Συγγραφείς:

Ελένη Λεκάτη, Ελένη Μπαλατατζή και Δημήτριο Μπαλατατζή

Θέμα: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης ένας διαχρονικός παιδαγωγός.

Εισαγωγή

« Το όνομά του και μόνο μας φέρνει πίσω στις παιδικές μας μνήμες , στο αναγνωστικό των νέων ελληνικών, που οι σκυθρωπές, κατά τα άλλα , σελίδες του φωτίζονταν από το ανέσπερο φως του «φτωχού αγίου» του βοσκού που οι «Αγαρηνοί αλαλάζοντες» τον έσφαξαν –μάρτυρα αυτόν του γένους- κοντά στα μπεντένια του παλιού χωριού, του Κάστρου της Σκιάθου.» Κάπως έτσι σώζεται στη φαντασία πολλών γενεών ο Παπαδιαμάντης (Ευθύμη Παπαδημητρίου,περ. Επιθεώρηση Τέχνης, Ιαν.-Φεβρ. 1961, αρ. τεύχους 73-74,σς. 40-47)

Στον Παπαδιαμάντη παντρεύονται κατά τρόπο μαγικό η χαρά της δημιουργίας, η συνταρακτική αυγή μιας

ISSN 1790-8574

ολόκληρης τέχνης μαζί με την εξάντληση, την κούραση, την απέραντη φλυαρία, το λυκόφως εν ολίγοις ενός πολιτισμού. Νομίζω ότι ένα τέτοιο αισθητικό επίτευγμα μόνο μέσα από την εμπειρία του Ελληνισμού θα μπορούσε να ξεπηδήσει. Χρειάζονται αιώνες μεγαλείων και αφανισμών για να φθάσεις στο παπαδιαμαντικό κράμα.

Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του Παπαδιαμάντη, όπως σκιαγραφείται μέσα από τα έργα του.

Ένας από τους μεγαλύτερους «εραστές» της Ελληνικής υπαίθρου μαθαίνει τον αναγνώστη να παρατηρεί, να απολαμβάνει και να ταυτίζεται με τη φύση. Περισσότερα από τριάντα έργα έχουν τίτλους εμπνευσμένους από τη φύση. «Είναι συγκινητική η στοργή και ζωηρό το ενδιαφέρον, με τα οποία ο Παπαδιαμάντης περιβάλλει θάλασσες και ψάρια, κάμπους και άνθη, αγρούς και κήπους, ζώα και ζώφια, πουλιά και χρυσόμυγες και άλλα μικρά πλασματάκια του Θεού.» (Βούλα Λαμπροπούλου, Η «Οικολογία στα έργα του Παπαδιαμάντη, σελ.14,2009) Τα δέντρα έχουν ψυχή, τα κλαδιά πονούν όταν κόβονται, αλλά ταυτόχρονα χαρίζουν το άρωμά τους και τη δροσιά τους σε αυτούς που τα κρατούν. Αποτρέπουν το κακό, χρησιμοποιούνται προς ίαση, γαληνεύουν την ψυχή! Οι ήρωές του ζουν και κινούνται στην ύπαιθρο και μερικές φορές ταυτίζονται με αυτή. Είναι ευτυχημένος όποιος μπορεί να απολαμβάνει τα δώρα του Θεού.

Ο Τέλλος Άγρας θα πει: «Ο Παπαδιαμάντης στα διηγήματά του, διδάσκει! Δε θέλω να πω για τη «Φόνισσα». Ναι, φιλοσοφεί εκεί, αλλ' η φιλοσοφία του παίρνει δραματική σάρκα της γρια- Χαδούλας. Ούτε και γι άλλα θα πω, πάμπολλα, όπου βρίσκει την ευκαιρία να διδάξει μ' έναν υπαινιγμό, μ' ένα λόγο διακριτικό και πικρόχολο, μ' ένα πάρθιο βέλος. Όχι. Υπάρχουν αρκετά, όπου ο Παπαδιαμάντης γίνεται πότε ιεροκύρηκας, πότε ρήτορας κοινωνικός. Οι «Χαλασοχώρηδες»- ο ίδιος τους χαρακτηρίζει «μικράν μελέτην»- σε είκοσι σελίδες πραγματεύονται την κομματική συναλλαγή και την κομματική διαίρεση εκείνης της εποχής. Στον «Καλόγερο» αναλύεται- με πολλή γνώση του θέματος- το μοναστηριακό ζήτημα της Ελλάδος. Στα «Δύο τέρατα», πάλι η Πολιτική. Στον «Λαμπριάτικο ψάλτη» εγκωμιάζεται τα ορθόδοξα θρήσκευμα κ η ιερά παράδοση. Οι «Αλαφροϊσκιωτοι» αποτελούν κήρυγμα συμφιλίωσης δύο αντιμαχομένων μερίδων της Σκιάθου. (Τέλλος Άγρας, Πώς βλέπομε σήμερα τον Παπαδιαμάντη, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, σελ.140-145)

...

[Κομμένο μήνυμα] Προβολή ολόκληρου του μηνύματος

Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης

(ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014

11/12/14

προς Ελένη

ΑΓΑΠΗΤΟΙ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΙ:Ε.Λ.,Ε.Μ.,Δ.Μ.

ΠΗΡΑΜΕ ΤΗΝ ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΣΑΣ. ΕΥΧΟΜΑΣΤΕ ΚΑΛΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΟ ΥΨΗΛΟ ΚΑΙ ΕΥΓΕΝΕΣ ΕΡΓΟ ΠΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΤΕ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΙΕΠΕΚ

Α.Ε.ΠΑΠΑΣ

Στις 10 Δεκεμβρίου 2014 - 9:18 μ.μ., ο χρήστης Ελένη Ντόκου <elenk@gmail.com> έγραψε:

Κείμενο Περίληψης της Εισήγησης

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (Σκιάθος 4 Μαρτίου 1851 - Σκιάθος 3 Ιανουαρίου 1911), «η κορυφή των κορυφών» κατά τον Κ. Π. Καβάφη, «ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων», δεν είναι μόνο ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες λογοτέχνες, αλλά και ένας μεγάλος παιδαγωγός, τα διηγήματά του οποίου δίδαξαν γενιές και γενιές. Έγραψε για να φέρει το φως, για να συμπεριλάβει σε μια καλλιτεχνική μορφή και για να περισυλλέξει στο πεζογραφικό του έργο τους κόμπους από τους οποίους συντίθεται η συνολική Ιστορία του Ελληνισμού.

Τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη σε «παιδαγωγούν», όχι μόνο μέσα από το γέλιο ή το δάκρυ που σου προκαλούν οι συγκινητικές διηγήσεις του, αλλά μέσα από την «άυλη χαρά» που προκαλεί στο πνεύμα. Στο έργο του μιλάει για την αρετή και την κακία, για τον αγώνα εξύψωσης του Ελληνικού έθνους, για τον Χριστιανισμό, που δεν είναι μόνο τυφλή πίστη, είναι σύστημα ζωής και αλήθειας.

Επίσης αναφέρεται στην πολιτική κατάντια του καιρού του και προτείνει μέτρα για την ηθική ανάπλαση, μέτρα για την παιδεία και την αληθινή ανόρθωση της, με το ζωντανό πνεύμα της λαϊκής παράδοσης. Διδάσκει μέσα από ιστορίες ηθοπλαστικές αποκαλύπτοντάς μας ταυτόχρονα μια ζοφερή πραγματικότητα. Καυτηριάζει την ανθρώπινη ασχήμια και ξετυλίγει κοινωνικά θέματα. Παράλληλα, οι αναδρομές στην παιδική ηλικία και οι βυθοσκοπήσεις στο χαρακτήρα παιδιών που συναντιούνται μέσα στα κείμενά του λειτουργούν παραδειγματικά και υποδειγματικά.

Μέσα από την εισήγησή μας θα ξεδιπλώσουμε την παιδαγωγική πτυχή του έργου του Παπαδιαμάντη. Μελετώντας το παρατηρούμε πως όχι μόνο ήξερε να γράφει, να περιγράφει, να ηθογραφεί, να κρίνει και να προτείνει λύσεις, αλλά ο ίδιος είχε μια ακέραια στάση, επιλογή φιλόθεης

Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης

(ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014

ζωής, φιλάρετου βίου, έντιμης εργασίας, φιλότιμης αδολεσχίας, πορεία, στόχο, λόγο και αξία.
Συγκέντρωνε όλα τα στοιχεία που ταιριάζουν στην προσωπικότητα ενός παιδαγωγού, ενός λογοτέχνη που δίδαξε με το έργο του πολλές γενιές και διδάσκει ακόμα.

Ολόκληρη η ουσία της πεζογραφίας του περικλείεται μέσα σε μια φράση του ίδιου : «Το έπ' έμοι, ενόσω ζω, και αναπνέω καί σωφρονώ, δεν θα παύσω να υμνώ μετά λατρείας τον Χριστόν μου, να περιγράψω μετ' έρωτος την φύσιν, καί να ζωγραφώ μετά στοργής τα γνήσια ελληνικά ήθη».

Συγγραφείς:

Ελένη Λεκάτη, Ελένη Μπαλατατζή και Δημήτριο Μπαλατατζή

Θέμα: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης ένας διαχρονικός παιδαγωγός.

Εισαγωγή

« Το όνομά του και μόνο μας φέρνει πίσω στις παιδικές μας μνήμες , στο αναγνωστικό των νέων ελληνικών, που οι σκυθρωπές, κατά τα άλλα , σελίδες του φωτίζονταν από το ανέσπερο φως του «φτωχού

ISSN 1790-8574

αγίου» του βοσκού που οι «Αγαρηνοί αλαλάζοντες» τον έσφαξαν –μάρτυρα αυτόν του γένους- κοντά στα μπεντένια του παλιού χωριού, του Κάστρου της Σκιάθου.» Κάπως έτσι σώζεται στη φαντασία πολλών γενεών ο Παπαδιαμάντης (Ευθύμη Παπαδημητρίου, περ. Επιθεώρηση Τέχνης, Ιαν.-Φεβρ. 1961, αρ. τεύχους 73-74, σς. 40-47)

Στον Παπαδιαμάντη παντρεύονται κατά τρόπο μαγικό η χαρά της δημιουργίας, η συνταρακτική αυγή μιας ολόκληρης τέχνης μαζί με την εξάντληση, την κούραση, την απέραντη φλυαρία, το λυκόφως εν ολίγοις ενός πολιτισμού. Νομίζω ότι ένα τέτοιο αισθητικό επίτευγμα μόνο μέσα από την εμπειρία του Ελληνισμού θα μπορούσε να ξεπηδήσει. Χρειάζονται αιώνες μεγαλείων και αφανισμών για να φθάσεις στο παπαδιαμαντικό κράμα.

Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του Παπαδιαμάντη, όπως σκιαγραφείται μέσα από τα έργα του.

Ένας από τους μεγαλύτερους «εραστές» της Ελληνικής υπαίθρου μαθαίνει τον αναγνώστη να παρατηρεί, να απολαμβάνει και να ταυτίζεται με τη φύση. Περισσότερα από τριάντα έργα έχουν τίτλους εμπνευσμένους από τη φύση. «Είναι συγκινητική η στοργή και ζηρηρό το ενδιαφέρον, με τα οποία ο Παπαδιαμάντης περιβάλλει θάλασσες και ψάρια, κάμπους και άνθη, αγρούς και κήπους, ζώα και ζώφια, πουλιά και χρυσόμυγες και άλλα μικρά πλασματάκια του Θεού.» (Βούλα Λαμπροπούλου, Η «Οικολογία στα έργα του Παπαδιαμάντη, σελ.14,2009) Τα δέντρα έχουν ψυχή, τα κλαδιά πονούν όταν κόβονται, αλλά ταυτόχρονα χαρίζουν το άρωμά τους και τη δροσιά τους σε αυτούς που τα κρατούν. Αποτρέπουν το κακό, χρησιμοποιούνται προς ίαση, γαληνεύουν την ψυχή! Οι ήρωές του ζουν και κινούνται στην ύπαιθρο και μερικές φορές ταυτίζονται με αυτή. Είναι ευτυχισμένος όποιος μπορεί να απολαμβάνει τα δώρα του Θεού.

Ο Τέλλος Άγρας θα πει: «Ο Παπαδιαμάντης στα διηγήματά του, διδάσκει! Δε θέλω να πω για τη «Φόνισσα». Ναι, φιλοσοφεί εκεί, αλλ' η φιλοσοφία του παίρνει δραματική σάρκα της γρια- Χαδούλας. Ούτε και γι άλλα θα πω, πάμπολλα, όπου βρίσκει την ευκαιρία να διδάξει μ' έναν υπαινιγμό, μ ένα λόγο διακριτικό και πικρόχολο, μ ένα πάρθιο βέλος. Όχι. Υπάρχουν αρκετά, όπου ο Παπαδιαμάντης γίνεται τότε ιεροκύρηκας, τότε ρήτορας κοινωνικός. Οι «Χαλασοχώρηδες»- ο ίδιος τους χαρακτηρίζει «μικράν μελέτην»- σε είκοσι σελίδες πραγματεύονται την κομματική συναλλαγή και την κομματική διαίρεση εκείνης της εποχής. Στον «Καλόγερο» αναλύεται- με πολλή γνώση του θέματος- το μοναστηριακό ζήτημα της Ελλάδος. Στα «Δύο τέρατα», πάλι η Πολιτική. Στον «Λαμπριάτικο ψάλτη» εγκωμιάζεται τα ορθόδοξα θρησκευμα κ η ιερά παράδοση. Οι «Αλαφροϊσκιωτοι» αποτελούν κήρυγμα συμφιλιώσεως δύο αντιμαχομένων μερίδων της Σκιάθου. (Τέλλος Άγρας, Πώς βλέπομε σήμερα τον Παπαδιαμάντη, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, σελ.140-145)

Παράλληλα πολλές από τις περιγραφές του είναι εμπλουτισμένες από στοιχεία που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν «διδασκτικά». Πέρα από τα αρχαία, και βυζαντινά κείμενα, τα εκκλησιαστικά συναξάρια, τα

«χωρία» της Γραφής χαρακτηριστικές είναι και οι άμεσες γνώσεις του από τη ζωή που μας τις μεταδίδει απλόχερα! Ξέρει αγγλικά, γαλλικά, τούρκικα, αρβανίτικα, ρουμελιώτικα... Μας προδίδει τα μυστικά του ψαρά, του καϊκτσή, του βοσκού και του γεωργού. Ξέρει έθιμα και συνήθειες, την Ιερά παράδοση και τα μάγια, τα ξόρκια και τις δεισιδαιμονίες, τις προλήψεις... Ξέρει ανέκδοτα και ιστορίες, παραμύθια του νησιού κ οικογενειακά- για να τα διηγείται σε μας... «Με φαίνεται- παρατηρούσε ο Καβάφης- 'ότι είναι λαμπρά ασκημένος στην περιγραφή την τριπλή ικανότητα- το ποια πρέπει να λεχθούν, το ποια πρέπει να παραλειφθούν και εις ποια πρέπει να σταματηθεί η προσοχή». (Περιοδικό «Νέα Ζωή», Δ' 1908, σ. 822 α). Το μεγάλο δίδαγμα του Παπαδιαμάντη είναι η αξιοποίηση του δικού του κόσμου όσο στενού και αν είναι.

Στενότερα ηθογράφος στην αρχή, πλάτυνε με τον καιρό την ηθογραφία του και την τεχνική του, ώστε να θεωρείται ότι αυτός εγκαίνιασε τη διηγηματογραφία στον τόπο μας. Ο ρακένδυτος μάγος της Σκιάθου διαχύνει στο έργο του μια πλούσια σπατάλη ταλέντου, πού τον καθιερώνει ως πρωθειράρχη της πεζογραφίας μας. Ένα απόθεμα μνήμης τροφοδοτεί πάντοτε τις εμπνεύσεις του, ένας ποιητικός οίστρος τις διαποτίζει, μια μαγεία του λόγου τις μετουσιώνει. Οι ήρωες του απλοί, ταπεινοί, γραφικοί και βασανισμένοι, γίνονται οι πυρήνες των δραματικών συγκρούσεών τους με τη ζωή, γίνονται χαρακτήρες και άνθρωποι ((Παπαδιαμάντης, 1955, σ. 537).

Τα διηγήματά του δεν έχουν κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, είναι απλώς Ελληνικά. Κυριαρχεί η απλότητα, η ζωή, η αλήθεια. Επιμένει στην περιγραφή των προσώπων, διαγράφει λαϊκούς περιέργους τύπους, διασώζει έθιμα και ήθη σχεδόν άγνωστα για τους κοσμοπολίτες πρωτευουσιάνους και αδιάφορα για το σύμπαν, ζει σε μία ατμόσφαιρα εντελώς δική του, την ατμόσφαιρα του νησιού του. Αφελείς και απλοϊκοί νησιώτες, τύποι βασανισμένων γυναικών, θεοσεβούμενων γριών, αγνών κοριτσιών αντιπαρέρχονται αφήνοντας μια ξεχωριστή εντύπωση στην ψυχή μας.

Αυτή είναι και η βαθύτερη δομή του Παπαδιαμαντικού Έργου. Κάτω από τη σκηνική επιφάνεια, πίσω από την καθημερινότητα που ρέει αενάως, εκτυλίσσονται δράματα, σε κόσμους φυγής, όπως με ανθρώπους που πλέουν στο ποτό. Τα οικεία μας πρόσωπα συχνά δεν αντιλαμβάνονται που πλέουμε τι μας συμβαίνει, «ουδέ υποπεύονται τα γενόμενα». Τι μας σώζει; Η έλλειψη δόλου εκ μέρους του ανθρωπίνου και η «ανωτέρα επίπνοια». Άδολη είναι και η караβοκυρού και η θεία-Μαθίνα στο έργο «Γυνή Πλέουσα», οι οποίες σώζουν και μεταπέιθουν την παρ' ολίγον αυτοκτόνον πλέουσα. Η διαμαρτυρία περί την οδόν, το πήρα «λάθος δρόμο» είναι σύνηθες θέμα στον Παπαδιαμάντη. Εκεί στο λάθος δρόμο, στο δρόμο της πνιγμονής μας θα βρεθούν αθώα πλάσματα, πιο αγνά, που μόνο αυτά θα μας σώσουν, όπως ξέρουν και μπορούν. Κανένας δε σώζεται μόνος του.

Ο Παπαδιαμάντης «λάτρης της παράδοσης» πώς να μην αγαπά την πρώτη και την πιο αισθητή της Παραδόσεως ρίζα- την πατρίδας, την πατρίδα του! Την αγαπά και την κατοικεί – και γι αυτό την χλιοπλασιάζει με τις απέραντες περιγραφές που η μια δε συμπύπτει ποτέ με μίαν άλλη. Μέσα απ την ελάχιστη Σκιάθο, με τους δύο-τρεις όρμους και τα δυο ακρωτήρια, έβγαλε εκατό τουλάχιστον διηγήματά του, όπως ένας ταχυδακτυλουργός μέσα από ένα μικρό, ελάχιστο κουτί τραβά ένα σωρό πράγματα. Έτσι μας μαθαίνει και εμάς να παρατηρούμε τη δική μας πατρίδα με τις μικρές ανύποπτες ομορφιές της, μας διδάσκει πώς να την ανακαλύψουμε, να την κατακτήσουμε και τέλος να την αγαπήσουμε, να την ερωτευτούμε!

Μέσα από τα διηγήματά του εξέφρασε και προσπάθησε να βρει λύση σε δύο μεγάλα οικογενειακά του και ταυτόχρονα πανελλήνια προβλήματα, δύο μεγάλες αγωνίες για την επιβίωση του ελληνικού λαού: την αποκατάσταση των κοριτσιών και την μετανάστευση. Ήδη στο πρώτο του έργο, τη «Μετανάστιδα» (1874), ο συγγραφέας θίγει το ζήτημα, προτείνοντας κάποια λύση, με τα λόγια που θέτει στο στόμα του πατέρα του Ζέννου: « Δεν ακούετε σεις, οι νέοι, ημάς οπού εγηράσαμεν. Πόσον καλλίτερα θα έκαμνες να ζητήσ με τον νουν σου νύμφην εντός των ορίων της νήσου μας. (Γ' σ. 388). Οι φυσιογνωμίες των «παραπονεμένων» παρελαύνουν εφιαλτικές στο έργο του Παπαδιαμάντη από το 1891 κα ύστερα. Το πρόβλημα δεν αγκαλιάζει μόνο το φτωχό νησί του αλλά και το έθνος του: « Όλοι οι νέοι του χωρίου είχαν ξενιτευθή εις την Αμερικνήν... Όθεν όλα τα γεροντοπαλλήκαρα του τόπου, όσοι είχαν μαγαζείον ή θέσιν ή σειράν τινα, εθήρευον τας νεαράς κόρας, τας έχουσας προίκα. Αι μόναι ζημιούμεναι ήσαν τα γεροντοκόριτσα, τα οποία δεν είχαν μοίραν υπο τον ήλιον». («Η Θητεία της Πενθεράς, 1902, Α' σ. 114).

Όπως ένας μεγάλος παιδαγωγός θεωρεί χρέος του να καθοδηγήσει το λαό του έθνους του, να υπερασπιστεί τους «πτωχούς και ταπεινούς» και να διεκδικήσει τα δικαιώματά τους, έτσι και ο Παπαδιαμάντης αναδεικνύεται υπερασπιστής του «πλέον άτυχου των λαών του κόσμου» (« Λαμπριάτικος Ψάλτης». 1803. Β' σ.111). «Εως πότε όλη η αυστηρότης των αρμοδίων θα διεκδικείται και θα ξεθυμαίνει μόνον εις βάρος των πτωχών και των ταπεινών;» («Χωρίς στεφάνι», 1896, Β' σ.308) Οι δωροδοκίες και οι νοθείες των εκλογών, τον απογοητεύουν. Η αδιαφορία του κέντρου για την περιφέρεια και η εκμετάλλευση του λαού τον ωθούν στην αντίδραση. Για τον Παπαδιαμάντη «η πλουτοκρατία ήτο, είναι και θα είναι ο μόνιμος άρχων του κόσμου.... Αυτή γεννά την αδικία, αυτή τρέφει την κακουργία, αυτή φθείρει σώματα και ψυχάς....» («Οι χαλασοχώρηδες», 1892, Β' σ. 54)

Ένας συγγραφέας διδακτικός επόμενο είναι να καταφεύγει πότε-πότε στο μαστίγιο της σάτιρας. Με το χιούμορ του θα στηλιτέψει ό,τι νομίζει πως αντιβαίνει τους κανόνες της χριστιανικής ηθικής. Έτσι δε θα αφήσει ήσυχους τους πολιτικούς, που τους αποκαλεί «γελωτοποιούς πιθήκους», δεσποτάδες «χρυσοστόλιστους και μιτροφορούντας», δήμαρχους, δασκάλους, καλαμαράδες, δικηγόρους... Χαριτωμένο είναι το δικηγορικό ανέκδοτο που αναφέρεται στα 'ρόδινα ακρογιάλια»(1907):

«- Όποιος πέσει σε μάγισσας χέρια, ή σε γιατρού ή σε δικηγόρου... αυτά παθαίνει», λέγει ο Στάθης.

«- Αυτό το είπες πολύ σωστό, είπε μετά καγχασμού ο Σταμάτης. Εγώ μάλιστα έχω ακούσει, πως ένας δικηγόρος, με μίαν υπόθεσιν ενός πελάτου, την οποίαν είχε επι χρόνια στα χέρια του, υπάνδρευσε πέντε θυγατέρας, κ έδωσε την ιδίαν υπόθεσιν προίκα εις την έκτην και τελευταίαν κόρην του, την οποίαν υπάνδρευσε μ ένα δικηγόρον. Και όταν μετά τινα καιρόν ο νέος γαμβρός του ήλθε περιχαρής ότι αυτός κατόρθωσε επί τέλους να τελειώση την ατελείωτον υπόθεσιν, ο πενθερός εσήκωσε και τα δύο του χέρια και τον εφασκέλωσε λέγων: «Βρε στραβέ, επήγες να βγάλης απ τα χέρια σου αυτό το μεταλλείον;» (Γ' σ. 554-555) (Μανώλης Χαλβατάκης, Ο Παπαδιαμάντης μέσα από το έργο του, μελέτη, Αλεξάνδρεια 1960, σ. 115-116)

Όσο αφορά το λεκτικό, ο Παπαδιαμάντης διατηρεί την ανεξαρτησία του διδάσκοντάς μας για άλλη μια φορά πως αλλού είναι η ουσία. Μεταχειρίζεται την καθαρεύουσα με λίγες δημοτικές λέξεις, αποδεικνύοντας πόσο πρόσφορη μπορεί να είναι η χρήση της για το διήγημα αρκεί να ξέρει κανείς πώς να τη μεταχειριστεί. Ο Τέλλος Άγρας θεωρεί τη γλώσσα του ως «τελευταία άνθηση της καθαρεύουσας στα

ελληνικά γράμματα», ενώ ο Ελύτης, επισημαίνει τον λεξιλογικό του πλούτο «που κινητοποιεί για να ζωντανέψει τους μύθους του, θησαυρισμένος από απανωτά στρώματα παιδείας». Πράγματι, αντλώντας από τον Όμηρο, τους αρχαίους συγγραφείς, τους Πατέρες και τους υμνογράφους της Εκκλησίας και έχοντας αποθησαυρισμένη μέσα του την ιδιωματική γλώσσα των ηρώων του, κατορθώνει, χάρις στη σπάνια γλωσσική του ευαισθησία, να συνδυάζει την ποιητικότητα της καθαρεύουσας γλώσσας του, που αποτελεί το βασικό όργανο της αφήγησης και των περιγραφών, με τη ζωντανή, φωνογραφική σχεδόν, αποτύπωση του προφορικού λόγου. Η ποιητικότητα όμως απορρέει από την όλη οργάνωση του κειμένου. Ως χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιας οργάνωσης η Ελένη Πολίτου-Μαρμαρινού, θεωρεί το διήγημα «Στην Άγια Αναστασία», που ακόμα και ο Παλαμάς το αποκάλεσε «αριστούργημα του είδους».

Η θρησκευτικότητα στο έργο του Παπαδιαμάντη είναι η κινητήρια δύναμη στην καθημερινότητα

Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του Παπαδιαμάντη είναι αδιαπραγμάτευτες. Γιος ιερέα, μεγαλωμένος με αυστηρές χριστιανικές αρχές και μνημένος βαθιά στις εκκλησιαστικές τελετουργίες έδωσε στη θρησκεία το βαθύτερο χαρακτήρα του αιώνιου συντρόφου, που ταυτίζεται με την ύπαρξη σε όλες τις χαρές και όλες τις λύπες. Η θρησκεία δεν είναι μόνο καταφύγιο και παρηγορητής, αλλά κινητήρια δύναμη της ανθρώπινης δράσης, αναπόσπαστα δεμένη με όλες τις πτυχές της καθημερινότητας (<http://eranistis.net> λήψη στις 20-8-14). Είναι η παράδοση που δεν ορίζει απλώς την εθνικότητα ή την προάσπιση των ιδίων μεταφυσικών ανησυχιών ή την ηθική ή την αξιοπρέπεια ή τις αρχές που οφείλουν να ορίζουν τη ζωή ή την ενότητα των ανθρώπων ενός αποκομμένου γεωγραφικού τόπου, σαν τη Σκιάθο, αλλά που σηματοδοτεί την πιο αισθαντική ανάμνηση, τη διεισδυτικότερη ματιά μέσα στην άβυσσο των παιδικών χρόνων, με άλλα λόγια την εκκίνηση της ύπαρξης που αποτελεί την ουσιαστικότερη προοπτική της ζωής. Κι εδώ ακριβώς πηγάζει η εμμονή του Παπαδιαμάντη με τη Σκιάθο. Στην αιώνια αναζήτηση της παιδικότητας που είναι όμως διαποτισμένη από το βαθύ άρωμα της φυσικής ζωής και της θρησκευτικότητας. Δεν είναι τυχαίο ότι πέρασε κάποιους μήνες ως δόκιμος μοναχός στο Άγιο Όρος. (Το 24grammata.com λήψη στις 18-8-14, η θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη).

Ο Παπαδιαμάντης υπήρξε πάντοτε αφοσιωμένος στη χριστιανική θρησκεία και η αφοσίωσή του αυτή είναι εμφανής στα διηγήματά του, τόσο από την επίδραση που ασκεί η χριστιανική πίστη στους ήρωές του όσο και μέσα από τις παραθέσεις χωρίων από θρησκευτικά κείμενα. Ο συγγραφέας αντικρίζει τον κόσμο ως πιστός χριστιανός, με αποτέλεσμα η θρησκεία να είναι διαρκώς παρούσα στο έργο του, όπως ακριβώς είναι συνεχώς παρούσα και στην προσωπική του ζωή.

Στο διήγημα « Όνειρο στο κύμα» ο ήρωας, που έχει πολλές αναλογίες με τον ίδιο τον συγγραφέα, αποκτά

την εκπαίδευσή του χάρη στη βοήθεια των ιερωμένων του νησιού κι επιπλέον σκέφτεται πως θα ήθελε να ακολουθήσει μοναστική ζωή. Ο νεαρός ήρωας εργάζεται στα εφηβικά του χρόνια ως βοσκός για τη Μονή του Ευαγγελισμού κι έρχεται σε επαφή με τους ιερείς του ναού, οι οποίοι και του ενσταλάζουν κάποιες βασικές αρχές για τη θέαση του κόσμου. Όταν, για παράδειγμα, ο νεαρός συνειδητοποιεί ότι βρίσκεται, άθελά του, στο σημείο όπου η Μοσχούλα κολυμπά γυμνή, φέρνει στη σκέψη του τα λόγια του πάτερ Σισώη και του πνευματικού της Μονής, παπά Γρηγόριου, ότι θα πρέπει να αποφεύγει πάντοτε τον γυναικείο πειρασμό. Το όνειρο στο κύμα, πάντως, όπως θα το βιώσει ο νεαρός, καθώς θα διασώζει την αγαπημένη του Μοσχούλα, θα τον επηρεάσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε θα επιλέξει τελικά να μη γίνει μοναχός...

Η θρησκεία στον Παπαδιαμάντη δεν λειτουργεί ποτέ εκφοβιστικά ή εκδικητικά. Η θρησκεία λειτουργεί λυτρωτικά, ως φορέας αποδοχής και συντροφικότητας. Ως μηχανισμός ένταξης, δηλαδή ως πρωταρχική δυνατότητα κοινωνικοποίησης. Η συμμετοχή στα τελετουργικά δεν στηρίζεται ποτέ στο φόβο της αιωρούμενης αμαρτίας ή της απειλής ή της απόρριψης. Είναι ταυτόσημη με την οικειοθελή συμμετοχή στη συλλογική χαρά κι αυτό απέχει πολύ από την εξιδανίκευση. Γιατί η εξιδανίκευση κρύβει νομοτελειακά κάτι ψεύτικο μέσα της, ενώ οι χαρακτήρες του Παπαδιαμάντη είναι απολύτως αυθεντικοί, αφού δεν κρύβουν ούτε τις αδυναμίες, ούτε τις έχθρες, ούτε τις στρεβλές τους αντιλήψεις, απόρροια του κοινωνικού συντηρητισμού και των δεισιδαιμονιών της εποχής (Παπαδιαμάντης, 1955).

Στο διήγημα «Αλιβάνιστος» παρακολουθούμε την επανένταξη ενός ανθρώπου που έζησε χρόνια σαν ερημίτης για λόγους μηδαμινούς, που όμως ήταν αρκετοί να τον απομονώσουν. Ένας ατυχής έρωτας κι ένα κλεφτό φιλί έκαναν τον μπαρμπα-Κόλια να χαθεί από προσώπου γης, αφού η γυναίκα που αγάπησε παντρεύτηκε κάποιον άλλο. Όταν τυχαία ο παπάς, που έχασε το δρόμο του και χάθηκε στην εξοχή, συνάντησε τον μπαρμπα-Κόλια, τον πήρε μαζί του στην εκκλησία για την Ανάσταση. Η θρησκευτική κατάνυξη της Ανάστασης, το τελετουργικό και η συμμετοχή του μπαρμπα-Κόλια ήταν η επιστροφή του στην κοινωνία (Παπαδιαμάντης, 2001, σ. 19). Η θρησκεία ως δεσμός και διαμεσολαβητικός κρίκος των ανθρώπων σηματοδοτεί την αδιάσπαστη ενότητα, την κοινωνική ταυτότητα των ανθρώπων που αποτελούν σύνολο και λειτουργούν ως σύνολο. Υπό αυτή την έννοια η θρησκεία, ως δόγμα, περνά σε δεύτερη μοίρα, αφού αυτό που προέχει είναι ο κοινωνικός της ρόλος της.

Στην εκκλησία δεν υπάρχουν ούτε επίσημοι, ούτε ξεχωριστοί, ούτε υπηρέτες συμφερόντων. Όλα ματαιώνονται μπροστά στην απaráβατη ισότητα που αποδίδεται ως έσχατη μοιρασιά. Τα τελευταία λόγια του μπαρμπα-Κόλια: «Αληθώς ανέστη βρε! Δεν είμαι αλιβάνιστος!» μαρτυρούν την ανακούφιση της θρησκευτικής συμμετοχής που δεν είναι τίποτε άλλο από τη συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι κι αυτό δεν έχει καμία σχέση ούτε με εμμονές θρησκευτικής ανωτερότητας, ούτε με την εκκλησιαστική αυστηρότητα. Ο Παπαδιαμάντης δεν ενδιαφέρεται γι' αυτά. Ενδιαφέρεται όμως για το σεβασμό (Παπαδιαμάντης, 1989, σ. 195). Στο διήγημα «Άψαλτος» ο Κώτσος ο Φραγκούλας που ειρωνεύτηκε τη νεκρώσιμη ακολουθία ενός φίλου του: «Τι τους ψέλνετε;... Τι τους κάνετε νάνι – νάνι;... Όλοι στ' ανάθεμα θα πάμε!...» βρίσκει τραγικό θάνατο μέσα στη βάρκα, μετά από θεομηνία «...κ' έμελλεν εν τριγμώ αλύσεων και τροχαλιών και αρμένων, να καταποντισθή εις το κύμα, "άψαλτος, ασαβάνωτος, αμοιρολόγητος"».

Ο σεβασμός προς τις θρησκευτικές τελετουργίες ταυτίζεται με το σεβασμό των συνανθρώπων. Η ασέβεια

του Φραγκούλα, σε τελική ανάλυση, στρέφεται περισσότερο προς τους πενθούντες κι αυτό ο Παπαδιαμάντης δεν μπορεί να το ανεχτεί. Γι' αυτό ο αναγνώστης θέλει να γλυτώσουν οι άλλες. Γιατί ο παγανισμός δεν αφορά καθόλου τον Παπαδιαμάντη ως θρησκευτικό παράπτωμα, παρά μόνο ως αφορμή της αναίτιας τραγωδίας (<http://latistor.blogspot.gr> λήψη στις 24-8-14).

Δεν είναι τυχαίο ότι η ψαλτική αποτέλεσε ίσως το σπουδαιότερο πεδίο της κοινωνικής του ζωής. Όλη του η ζωή είναι δεμένη με τη θρησκεία, είτε ως υπαρκτό τελετουργικό που διεκπεραιώνεται με κατάνυξη, είτε ως άυλη, εσωστρεφής πνευματικότητα που διαπτότισε τη ζωή του με τη μορφή της διαρκούς αναζήτησης της ανόθευτης ανθρωπιάς, η οποία ήταν αδύνατο να βρεθεί έξω από τη σφαίρα της νοσταλγίας (Παπαδιαμάντης, 1911).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Θα θέλαμε να τελειώσουμε αυτή τη μικρή μας προσπάθεια να προσεγγίσουμε το μεγάλο διδάσκαλο και παιδαγωγό του γένους με τα λόγια του Κωστή Παλαμά : «Το έργο του Παπαδιαμάντη, το μαζί εκκλησιαστικό και κοσμικό, βυζαντινό και ανθρώπινο, κάτι τι διδακτικό και κυματιστό, γελαστό και μελαγχολικό, το λυρικό και το δραματικό, το δίγλωσσο και δίψυχο, δείχνει και με τα στοιχεία του αυτά, ζωηρότερο, από άλλα έργα, την κατάσταση της νέας ελληνικής ψυχής' είναι κείμενο μαρτυρικό για τον ιστορικό και το μελετητή των πραγμάτων μας και των καιρών μας ασύγκριτα σπουδαιότερο από τις βουλές και από τους νόμους μας.... Πάντα έσταζε κάποιο μέλι από τα χείλη του, και το κοντύλι του, έτσι, άκοπα, άνετα, απρόσεχτα, με δυο τρεις μολυβιές μας άφηνε στο χαρτί αξέχαστα «σκίτσα», που το στόμα τους ήθελε φιλή και τα μάτια τους γύρευαν αγάπη και μας τραβούσε ο άνθρωπος αυτός απάνω στα γραμμένα του και μας αντάμωνε αδερφώνοντάς μας με τη συγκίνηση και με τη συμπάθεια. Τέτοιος είναι ο τεχνίτης. Σκάφτει μέσα στη συνείδηση των ομοίων του και την ανυψώνει, ας είναι και διαβατικά, την ανθρωπιά τους...»

(Ακρόπολις, 4 Ιαν. 1911).

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.Στέλιος Παπαθανασίου, «Παπαδιαμάντης λογοκρινόμενος», Ίνδικτος, τ/χ. 20 (2006)
2. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, "Αλληλογραφία", Επιμέλεια Τριανταφυλλόπουλος Νίκος, Εκδ. Δόμος, 1992, Αθήνα
- 3.Θέμελης Γιώργος, "Ο Παπαδιαμάντης καί ο κόσμος του", Εκδ. Διάττων, 1991, Αθήνα
4. Φαρίνου - Μαλαματάρη Γεωργία, "Αφηγηματικές τεχνικές στον Παπαδιαμάντη: 1887-1910", Εκδ. Κέδρος, 1987, Αθήνα
5. Λορεντζάτος, Ζήσιμος, Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης -Α'. Πενήντα χρόνια από τὸ θάνατό του, Μελέτες, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1994

Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης

(ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014

6. Ευθύμη Παπαδημητρίου, περ. Επιθεώρηση Τέχνης, Ιαν.-Φεβρ. 1961, αρ. τεύχους 73-74
7. Βούλα Λαμπροπούλου, Η «Οικολογία στα έργα του Παπαδιαμάντη 2009
8. Τέλλος Άγρας, Πώς βλέπομε σήμερα τον Παπαδιαμάντη, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης.
9. Περιοδικό «Νέα Ζωή», Δ' 1908.
10. Παπαδιαμάντης, 1955, σ. 537
11. «Η Θητεία της Πενθεράς, 1902
12. « Λαμπριάτικος Ψάλτης». 1803.
13. «Χωρίς στεφάνι», 1896,
14. «Οι χαλασοχώρηδες», 1892
15. Μανώλης Χαλβατάκης, Ο Παπαδιαμάντης μέσα από το έργο του, μελέτη, Αλεξάνδρεια 1960
16. Ακρόπολις, 4 Ιαν. 1911

ΠΗΓΕΣ από το διαδίκτυο:

1. Κείμενα του Παπαδιαμάντη (1 νουβέλα, 53 διηγήματα και 13 ποιήματα)
2. «Greece's Dostoevsky: The Stories of Alexandros Papadiamandis», Road to Emmaus. A Journal of Orthodox Faith and Culture, τομ.34, σελ.3-15
3. Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης - Ίστοχῶρος Ἐταιρείας Παπαδιαμαντικῶν Σπουδῶν
4. Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911) - Ὁ κοσμοκαλόγηρος τῆς λογοτεχνίας
5. Μουσείο Παπαδιαμάντη
6. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος: Δεν υπάρχει κρυφός Παπαδιαμάντης
7. Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης
8. Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης
9. <http://eranistis.net> λήψη στις 20-8-14
10. 24grammata.com λήψη στις 18-8-14, η θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη

ISSN 1790-8574

Κείμενο Περίληψης της Εισήγησης

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (Σκιάθος 4 Μαρτίου 1851 - Σκιάθος 3 Ιανουαρίου 1911), «η κορυφή των κορυφών» κατά τον Κ. Π. Καβάφη, «ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων», δεν είναι μόνο ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες λογοτέχνες, αλλά και ένας μεγάλος παιδαγωγός, τα διηγήματά του οποίου δίδαξαν γενιές και γενιές. Έγραψε για να φέρει το φως, για να συμπεριλάβει σε μια καλλιτεχνική μορφή και για να περισυλλέξει στο πεζογραφικό του έργο τους κόμπους από τους οποίους συντίθεται η συνολική ιστορία του Ελληνισμού.

Τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη σε «παιδαγωγούν», όχι μόνο μέσα από το γέλιο ή το δάκρυ που σου προκαλούν οι συγκινητικές διηγήσεις του, αλλά μέσα από την «άυλη χαρά» που προκαλεί στο πνεύμα. Στο έργο του μιλάει για την αρετή και την κακία, για τον αγώνα εξύψωσης του Ελληνικού έθνους, για τον Χριστιανισμό, που δεν είναι μόνο τυφλή πίστη, είναι σύστημα ζωής και αλήθειας.

Επίσης αναφέρεται στην πολιτική κατάντια του καιρού του και προτείνει μέτρα για την ηθική ανάπλαση, μέτρα για την παιδεία και την αληθινή ανόρθωση της, με το ζωντανό πνεύμα της λαϊκής παράδοσης. Διδάσκει μέσα από ιστορίες ηθοπλαστικές αποκαλύπτοντάς μας ταυτόχρονα μια ζοφερή πραγματικότητα. Καυτηριάζει την ανθρώπινη ασχήμια και ξετυλίγει κοινωνικά θέματα. Παράλληλα, οι αναδρομές στην παιδική ηλικία και οι βυθοσκοπήσεις στο χαρακτήρα παιδιών που συναντιούνται μέσα στα κείμενά του λειτουργούν παραδειγματικά και υποδειγματικά.

Μέσα από την εισήγησή μας θα ξεδιπλώσουμε την παιδαγωγική πτυχή του έργου του Παπαδιαμάντη. Μελετώντας το παρατηρούμε πως όχι μόνο ήξερε να γράφει, να περιγράφει, να ηθογραφεί, να κρίνει και να προτείνει λύσεις, αλλά ο ίδιος είχε μια ακέραια στάση, επιλογή φιλόθεης ζωής, φιλάρετου βίου, έντιμης εργασίας, φιλότιμης αδολεσχίας, πορεία, στόχο, λόγο και αξία. Συγκέντρωνε όλα τα στοιχεία που ταιριάζουν στην προσωπικότητα ενός παιδαγωγού, ενός λογοτέχνη που δίδαξε με το έργο του πολλές γενιές και διδάσκει ακόμα.

Ολόκληρη η ουσία της πεζογραφίας του περικλείεται μέσα σε μια φράση του ίδιου : «Το έπ' έμοι, ενόσω ζω, και αναπνέω καί σωφρονώ, δεν θα παύσω να υμνώ μετά λατρείας τον Χριστόν μου, να περιγράψω μετ' έρωτος την φύσιν, καί να ζωγραφώ μετά στοργής τα γνήσια ελληνικά ήθη».

Συγγραφείς:

Ελένη Λεκάτη, Ελένη Μπαλατατζή και Δημήτριο Μπαλατατζή

Θέμα: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης ένας διαχρονικός παιδαγωγός.

Εισαγωγή

« Το όνομά του και μόνο μας φέρνει πίσω στις παιδικές μας μνήμες , στο αναγνωστικό των νέων ελληνικών, που οι σκυθρωπές, κατά τα άλλα , σελίδες του φωτίζονταν από το ανέσπερο φως του «φτωχού αγίου» του βοσκού που οι «Αγαρηνοί αλαλάζοντες» τον έσφαξαν –μάρτυρα αυτόν του γένους- κοντά στα μπεντένια του παλιού χωριού, του Κάστρου της Σκιάθου.» Κάπως έτσι σώζεται στη φαντασία πολλών γενεών ο Παπαδιαμάντης (Ευθύμη Παπαδημητρίου, περ. Επιθεώρηση Τέχνης, Ιαν.-Φεβρ. 1961, αρ. τεύχους 73-74, σς. 40-47)

Στον Παπαδιαμάντη παντρεύονται κατά τρόπο μαγικό η χαρά της δημιουργίας, η συνταρακτική αυγή μιας ολόκληρης τέχνης μαζί με την εξάντληση, την κούραση, την απέραντη φλυαρία, το λυκόφως εν ολίγοις ενός πολιτισμού. Νομίζω ότι ένα τέτοιο αισθητικό επίτευγμα μόνο μέσα από την εμπειρία του Ελληνισμού θα μπορούσε να ξεπηδήσει. Χρειάζονται αιώνες μεγαλείων και αφανισμών για να φθάσεις στο παπαδιαμαντικό κράμα.

Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του Παπαδιαμάντη, όπως σκιαγραφείται μέσα από τα έργα του.

Ένας από τους μεγαλύτερους «εραστές» της Ελληνικής υπαίθρου μαθαίνει τον αναγνώστη να παρατηρεί, να απολαμβάνει και να ταυτίζεται με τη φύση. Περισσότερα από τριάντα έργα έχουν τίτλους εμπνευσμένους από τη φύση. «Είναι συγκινητική η στοργή και ζωντανό το ενδιαφέρον, με τα οποία ο Παπαδιαμάντης περιβάλλει θάλασσες και ψάρια, κάμπους και άνθη, αγρούς και κήπους, ζώα και ζώφια, πουλιά και χρυσόμυγες και άλλα μικρά πλασματάκια του Θεού.» (Βούλα Λαμπροπούλου, Η «Οικολογία στα έργα του Παπαδιαμάντη, σελ.14,2009) Τα δέντρα έχουν ψυχή, τα κλαδιά πονούν όταν κόβονται, αλλά ταυτόχρονα χαρίζουν το άρωμά τους και τη δροσιά τους σε αυτούς που τα κρατούν. Αποτρέπουν το κακό, χρησιμοποιούνται προς ίαση, γαληνεύουν την ψυχή! Οι ήρωές του ζουν και κινούνται στην ύπαιθρο και μερικές φορές ταυτίζονται με αυτή. Είναι ευτυχισμένοι όποιος μπορεί να απολαμβάνει τα δώρα του Θεού.

Ο Τέλλος Άγρας θα πει: «Ο Παπαδιαμάντης στα διηγήματά του, διδάσκει! Δε θέλω να πω για τη «Φόνισσα». Ναι, φιλοσοφεί εκεί, αλλ' η φιλοσοφία του παίρνει δραματική σάρκα της γρια- Χαδούλας. Ούτε και γι άλλα θα πω, πάμπολλα, όπου βρίσκει την ευκαιρία να διδάξει μ' έναν υπαινιγμό, μ ένα λόγο διακριτικό και πικρόχολο, μ ένα πάρθιο βέλος. Όχι. Υπάρχουν αρκετά, όπου ο Παπαδιαμάντης γίνεται τότε ιεροκύρηκας, τότε ρήτορας κοινωνικός. Οι «Χαλασοχώρηδες»- ο ίδιος τους χαρακτηρίζει «μικράν μελέτην»- σε είκοσι σελίδες πραγματεύονται την κομματική συναλλαγή και την κομματική διαίρεση εκείνης της εποχής. Στον «Καλόγερο» αναλύεται- με πολλή γνώση του θέματος- το μοναστηριακό ζήτημα της Ελλάδος. Στα «Δύο τέρατα», πάλι η Πολιτική. Στον «Λαμπριάτικο ψάλτη» εγκωμιάζεται τα ορθόδοξα θρησκευμα κ η ιερά παράδοση. Οι «Αλαφροϊσκιωτοι» αποτελούν κήρυγμα συμφιλίωσης δύο αντιμαχομένων μερίδων της Σκιάθου. (Τέλλος Άγρας, Πώς βλέπομε σήμερα τον Παπαδιαμάντη, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, σελ.140-145)

Παράλληλα πολλές από τις περιγραφές του είναι εμπλουτισμένες από στοιχεία που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν «διδασκικά». Πέρα από τα αρχαία, και βυζαντινά κείμενα, τα εκκλησιαστικά συναξάρια, τα «χωρία» της Γραφής χαρακτηριστικές είναι και οι άμεσες γνώσεις του από τη ζωή που μας τις μεταδίδει απλόχερα! Ξέρει αγγλικά, γαλλικά, τούρκικα, αρβανίτικα, ρουμελιώτικα... Μας προδίδει τα μυστικά του ψαρά, του καϊκτσή, του βοσκού και του γεωργού. Ξέρει έθιμα και συνήθειες, την ιερά παράδοση και τα μάγια, τα ξόρκια και τις δεισιδαιμονίες, τις προλήψεις... Ξέρει ανέκδοτα και ιστορίες, παραμύθια του νησιού κ οικογενειακά- για να τα διηγείται σε μας... «Με φαίνεται- παρατηρούσε ο Καβάφης- ότι είναι λαμπρά ασκημένος στην περιγραφή την τριπλή ικανότητα- το ποια πρέπει να λεχθούν, το ποια πρέπει να παραλειφθούν και εις ποια πρέπει να σταματηθεί η προσοχή». (Περιοδικό «Νέα Ζωή», Δ' 1908, σ. 822 α). Το μεγάλο δίδαγμα του Παπαδιαμάντη είναι η αξιοποίηση του δικού του κόσμου όσο στενού και αν είναι.

Στενότερα ηθογράφος στην αρχή, πλάτυνε με τον καιρό την ηθογραφία του και την τεχνική του, ώστε να θεωρείται ότι αυτός εγκαινίασε τη διηγηματογραφία στον τόπο μας. Ο ρακένδυτος μάγος της Σκιάθου διαχύνει στο έργο του μια πλούσια σπατάλη ταλέντου, πού τον καθιερώνει ως πρωθειράρχη της πεζογραφίας μας. Ένα απόθεμα μνήμης τροφοδοτεί πάντοτε τις εμπνεύσεις του, ένας ποιητικός οίστρος τις διαποτίζει, μια μαγεία του λόγου τις μετουσιώνει. Οι ήρωες του απλοί, ταπεινοί, γραφικοί και βασανισμένοι, γίνονται οι πυρήνες των δραματικών συγκρούσεών τους με τη ζωή, γίνονται χαρακτήρες και άνθρωποι ((Παπαδιαμάντης, 1955, σ. 537).

Τα διηγήματά του δεν έχουν κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, είναι απλώς Ελληνικά. Κυριαρχεί η απλότητα, η ζωή, η αλήθεια. Επιμένει στην περιγραφή των προσώπων, διαγράφει λαϊκούς περιέργους τύπους,

διασώζει έθιμα και ήθη σχεδόν άγνωστα για τους κοσμοπολίτες πρωτευουσιάνους και αδιάφορα για το σύμπαν, ζει σε μία ατμόσφαιρα εντελώς δική του, την ατμόσφαιρα του νησιού του. Αφελείς και απλοϊκοί νησιώτες, τύποι βασανισμένων γυναικών, θεοσεβούμενων γριών, αγνών κοριτσιών αντιπαρέρχονται αφήνοντας μια ξεχωριστή εντύπωση στην ψυχή μας.

Αυτή είναι και η βαθύτερη δομή του Παπαδιαμαντικού Έργου. Κάτω από τη σκηνική επιφάνεια , πίσω από την καθημερινότητα που ρέει αενάως, εκτυλίσσονται δράματα, σε κόσμους φυγής, όπως με ανθρώπους που πλέουν στο ποτό. Τα οικεία μας πρόσωπα συχνά δεν αντιλαμβάνονται που πλέουμε τι μας συμβαίνει, «ουδέ υποπτεύονται τα γενόμενα». Τι μας σώζει; Η έλλειψη δόλου εκ μέρους του ανθρωπίνου και η «ανωτέρα επίπνοια». Άδολη είναι και η караβοκυρού και η θεία-Μαθίνα στο έργο «Γυνή Πλέουσα», οι οποίες σώζουν και μεταπείθουν την παρ' ολίγον αυτοκτόνον πλέουσα. Η διαμαρτυρία περί την οδόν, το πήρα «λάθος δρόμο» είναι σύνηθες θέμα στον Παπαδιαμάντη. Εκεί στο λάθος δρόμο, στο δρόμο της πνιγμονής μας θα βρεθούν αθώα πλάσματα, πιο αγνά, που μόνο αυτά θα μας σώσουν, όπως ξέρουν και μπορούν. Κανένας δε σώζεται μόνος του.

Ο Παπαδιαμάντης «λάτρης της παράδοσης» πώς να μην αγαπά την πρώτη και την πιο αισθητή της Παραδόσεως ρίζα- την πατρίδας, την πατρίδα του! Την αγαπά και την κατοικεί – και γι αυτό την χλιοπλασιάζει με τις απέραντες περιγραφές που η μια δε συμπίπτει ποτέ με μιαν άλλη. Μέσα απ την ελάχιστη Σκιάθο, με τους δύο-τρεις όρμους και τα δυο ακρωτήρια, έβγαλε εκατό τουλάχιστον διηγήματά του, όπως ένας ταχυδακτυλουργός μέσα από ένα μικρό , ελάχιστο κουτί τραβά ένα σωρό πράγματα. Έτσι μας μαθαίνει και εμάς να παρατηρούμε τη δική μας πατρίδα με τις μικρές ανύποπτες ομορφιές της, μας διδάσκει πώς να την ανακαλύψουμε , να την κατακτήσουμε και τέλος να την αγαπήσουμε, να την ερωτευτούμε!

Μέσα από τα διηγήματά του εξέφρασε και προσπάθησε να βρει λύση σε δύο μεγάλα οικογενειακά του και ταυτόχρονα πανελλήνια προβλήματα, δύο μεγάλες αγωνίες για την επιβίωση του ελληνικού λαού: την αποκατάσταση των κοριτσιών και την μετανάστευση. Ήδη στο πρώτο του έργο, τη «Μετανάστιδα» (1874), ο συγγραφέας θίγει το ζήτημα, προτείνοντας κάποια λύση, με τα λόγια που θέτει στο στόμα του πατέρα του Ζέννου: « Δεν ακούετε σεις, οι νέοι, ημάς οπού εγηράσαμεν. Πόσον καλλίτερα θα έκαμνες να ζητής με τον νουν σου νύμφην εντός των ορίων της νήσου μας. (Γ' σ. 388). Οι φυσιογνωμίες των «παραπονεμένων» παρελαύνουν εφιαλτικές στο έργο του Παπαδιαμάντη από το 1891 κα ύστερα. Το πρόβλημα δεν αγκαλιάζει μόνο το φτωχό νησί του αλλά και το έθνος του: « Όλοι οι νέοι του χωρίου είχαν ξενιτευθή εις την Αμερικήν... Όθεν όλα τα γεροντοπαλλήκαρα του τόπου, όσοι είχαν μαγαζέιον ή θέσιν ή σειράν τινα, εθήρευον τας νεαράς κόρας, τας έχουσας προίκια. Αι μόναι ζημιούμεναι ήσαν τα γεροντοκόριτσα, τα οποία δεν είχαν μοίραν υπο τον ήλιον». («Η Θητεία της Πενθεράς, 1902, Α' σ. 114).

Όπως ένας μεγάλος παιδαγωγός θεωρεί χρέος του να καθοδηγήσει το λαό του έθνους του, να υπερασπιστεί τους «πτωχούς και ταπεινούς» και να διεκδικήσει τα δικαιώματά τους, έτσι και ο Παπαδιαμάντης αναδεικνύεται υπερασπιστής του «πλέον άτυχου των λαών του κόσμου» (« Λαμπριάτικος Ψάλτης». 1803. Β' σ.111). «Εως πότε όλη η αυστηρότης των αρμοδίων θα διεκδικείται και θα ξεθυμαίνει μόνον εις βάρος των πτωχών και των ταπεινών;» («Χωρίς στεφάνι», 1896, Β' σ.308) Οι δωροδοκίες και οι νοθείες των εκλογών, τον απογοητεύουν. Η αδιαφορία του κέντρου για την περιφέρεια και η εκμετάλλευση του λαού τον ωθούν στην αντίδραση. Για τον Παπαδιαμάντη «η πλουτοκρατία ήτο, είναι και

θα είναι ο μόνιμος άρχων του κόσμου.... Αυτή γεννά την αδικία, αυτή τρέφει την κακουργία, αυτή φθείρει σώματα και ψυχάς....» («Οι χαλασοχώρηδες», 1892, Β' σ. 54)

Ένας συγγραφέας διδακτικός επόμενο είναι να καταφεύγει πότε-πότε στο μαστίγιο της σάτιρας. Με το χιούμορ του θα στηλιτεύει ό,τι νομίζει πως αντιβαίνει τους κανόνες της χριστιανικής ηθικής. Έτσι δε θα αφήσει ήσυχους τους πολιτικούς, που τους αποκαλεί «γελωτοποιούς πιθήκους», δεσποτάδες «χρυσοστόλιστους και μιτροφορούντας», δήμαρχους, δασκάλους, καλαμαράδες, δικηγόρους... Χαριτωμένο είναι το δικηγορικό ανέκδοτο που αναφέρεται στα 'ρόδινα ακρογιάλια»(1907):

«- Όποιος πέσει σε μάγισσας χέρια, ή σε γιατρού ή σε δικηγόρου... αυτά παθαίνει», λέγει ο Στάθης.

«- Αυτό το είπες πολύ σωστό, είπε μετά καγχασμού ο Σταμάτης. Εγώ μάλιστα έχω ακούσει, πως ένας δικηγόρος, με μίαν υπόθεσιν ενός πελάτου, την οποίαν είχε επι χρόνια στα χέρια του, υπάνδρευσε πέντε θυγατέρας, κ έδωσε την ιδίαν υπόθεσιν προίκα εις την έκτην και τελευταίαν κόρην του, την οποίαν υπάνδρευσε μ ένα δικηγόρον. Και όταν μετά τινα καιρόν ο νέος γαμβρός του ήλθε περιχαρής ότι αυτός κατόρθωσε επί τέλους να τελειώση την ατελείωτον υπόθεσιν, ο πενθερός εσήκωσε και τα δύο του χέρια και τον εφασκέλωσε λέγων: «Βρε στραβέ, επήγες να βγάλης απ τα χέρια σου αυτό το μεταλλείον;» (Γ' σ. 554-555) (Μανώλης Χαλβατάκης, Ο Παπαδιαμάντης μέσα από το έργο του, μελέτη, Αλεξάνδρεια 1960, σ. 115-116)

Όσο αφορά το λεκτικό, ο Παπαδιαμάντης διατηρεί την ανεξαρτησία του διδάσκοντάς μας για άλλη μια φορά πως αλλού είναι η ουσία. Μεταχειρίζεται την καθαρεύουσα με λίγες δημοτικές λέξεις, αποδεικνύοντας πόσο πρόσφορη μπορεί να είναι η χρήση της για το διήγημα αρκεί να ξέρει κανείς πώς να τη μεταχειριστεί. Ο Τέλλος Άγρας θεωρεί τη γλώσσα του ως «τελευταία άνθηση της καθαρεύουσας στα ελληνικά γράμματα», ενώ ο Ελύτης, επισημαίνει τον λεξιλογικό του πλούτο «που κινητοποιεί για να ζωντανέψει τους μύθους του, θησαυρισμένος από απανωτά στρώματα παιδείας». Πράγματι, αντλώντας από τον Όμηρο, τους αρχαίους συγγραφείς, τους Πατέρες και τους υμνογράφους της Εκκλησίας και έχοντας αποθησαυρισμένη μέσα του την ιδιωματική γλώσσα των ηρώων του, κατορθώνει, χάρις στη σπάνια γλωσσική του ευαισθησία, να συνδυάζει την ποιητικότητα της καθαρεύουσας γλώσσας του, που αποτελεί το βασικό όργανο της αφήγησης και των περιγραφών, με τη ζωντανή, φωνογραφική σχεδόν, αποτύπωση του προφορικού λόγου. Η ποιητικότητα όμως απορρέει από την όλη οργάνωση του κειμένου. Ως χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιας οργάνωσης η Ελένη Πολίτου-Μαρμαρινού, θεωρεί το διήγημα «Στην Άγια Αναστασία», που ακόμα και ο Παλαμάς το αποκάλεσε «αριστούργημα του είδους».

Η θρησκευτικότητα στο έργο του Παπαδιαμάντη είναι η κινητήρια δύναμη στην καθημερινότητα

Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του Παπαδιαμάντη είναι αδιαπραγμάτευτες. Γιος ιερέα, μεγαλωμένος με αυστηρές χριστιανικές αρχές και μυημένος βαθιά στις εκκλησιαστικές τελετουργίες έδωσε στη θρησκεία το βαθύτερο χαρακτήρα του αιώνιου συντρόφου, που ταυτίζεται με την ύπαρξη σε όλες τις χαρές και όλες τις λύπες. Η θρησκεία δεν είναι μόνο καταφύγιο και παρηγορητής, αλλά κινητήρια δύναμη της ανθρώπινης δράσης, αναπόσπαστα δεμένη με όλες τις πτυχές της καθημερινότητας (<http://eranistis.net> λήψη στις 20-8-14). Είναι η παράδοση που δεν ορίζει απλώς την εθνικότητα ή την προάσπιση των ιδίων μεταφυσικών ανησυχιών ή την ηθική ή την αξιοπρέπεια ή τις αρχές που οφείλουν να ορίζουν τη ζωή ή την ενότητα των ανθρώπων ενός αποκομμένου γεωγραφικού τόπου, σαν τη Σκιάθο, αλλά που σηματοδοτεί την πιο αισθαντική ανάμνηση, τη διεισδυτικότερη ματιά μέσα στην άβυσσο των παιδικών χρόνων, με άλλα λόγια την εκκίνηση της ύπαρξης που αποτελεί την ουσιαστικότερη προοπτική της ζωής. Κι εδώ ακριβώς πηγάζει η εμμονή του Παπαδιαμάντη με τη Σκιάθο. Στην αιώνια αναζήτηση της παιδικότητας που είναι όμως διαποτισμένη από το βαθύ άρωμα της φυσικής ζωής και της θρησκευτικότητας. Δεν είναι τυχαίο ότι πέρασε κάποιους μήνες ως δόκιμος μοναχός στο Άγιο Όρος. (Το 24grammata.com λήψη στις 18-8-14, η θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη).

Ο Παπαδιαμάντης υπήρξε πάντοτε αφοσιωμένος στη χριστιανική θρησκεία και η αφοσίωσή του αυτή είναι εμφανής στα διηγήματά του, τόσο από την επίδραση που ασκεί η χριστιανική πίστη στους ήρωές του όσο και μέσα από τις παραθέσεις χωρίων από θρησκευτικά κείμενα. Ο συγγραφέας αντικρίζει τον κόσμο ως πιστός χριστιανός, με αποτέλεσμα η θρησκεία να είναι διαρκώς παρούσα στο έργο του, όπως ακριβώς είναι συνεχώς παρούσα και στην προσωπική του ζωή.

Στο διήγημα « Όνειρο στο κύμα» ο ήρωας, που έχει πολλές αναλογίες με τον ίδιο τον συγγραφέα, αποκτά την εκπαίδευσή του χάρη στη βοήθεια των ιερωμένων του νησιού κι επιπλέον σκέφτεται πως θα ήθελε να ακολουθήσει μοναστική ζωή. Ο νεαρός ήρωας εργάζεται στα εφηβικά του χρόνια ως βοσκός για τη Μονή του Ευαγγελισμού κι έρχεται σε επαφή με τους ιερείς του ναού, οι οποίοι και του ενσταλάζουν κάποιες βασικές αρχές για τη θέαση του κόσμου. Όταν, για παράδειγμα, ο νεαρός συνειδητοποιεί ότι βρίσκεται, άθελά του, στο σημείο όπου η Μοσχούλα κολυμπά γυμνή, φέρνει στη σκέψη του τα λόγια του πάτερ Σισώη και του πνευματικού της Μονής, παπά Γρηγόριου, ότι θα πρέπει να αποφεύγει πάντοτε τον γυναικείο πειρασμό. Το όνειρο στο κύμα, πάντως, όπως θα το βιώσει ο νεαρός, καθώς θα διασώζει την αγαπημένη του Μοσχούλα, θα τον επηρεάσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε θα επιλέξει τελικά να μη γίνει μοναχός...

Η θρησκεία στον Παπαδιαμάντη δεν λειτουργεί ποτέ εκφοβιστικά ή εκδικητικά. Η θρησκεία λειτουργεί λυτρωτικά, ως φορέας αποδοχής και συντροφικότητας. Ως μηχανισμός ένταξης, δηλαδή ως πρωταρχική δυνατότητα κοινωνικοποίησης. Η συμμετοχή στα τελετουργικά δεν στηρίζεται ποτέ στο φόβο της αιωρούμενης αμαρτίας ή της απειλής ή της απόρριψης. Είναι ταυτόσημη με την οικειοθελή συμμετοχή στη συλλογική χαρά κι αυτό απέχει πολύ από την εξιδανίκευση. Γιατί η εξιδανίκευση κρύβει νομοτελειακά κάτι ψεύτικο μέσα της, ενώ οι χαρακτήρες του Παπαδιαμάντη είναι απολύτως αυθεντικοί, αφού δεν κρύβουν ούτε τις αδυναμίες, ούτε τις έχθρες, ούτε τις στρεβλές τους αντιλήψεις, απόρροια του κοινωνικού συντηρητισμού και των δεισιδαιμονιών της εποχής (Παπαδιαμάντης, 1955).

Στο διήγημα «Αλιβάνιστος» παρακολουθούμε την επανένταξη ενός ανθρώπου που έζησε χρόνια σαν ερημίτης για λόγους μηδαμινούς, που όμως ήταν αρκετοί να τον απομονώσουν. Ένας ατυχής έρως κι ένα

κλεφτό φιλί έκαναν τον μπαρμπα-Κόλια να χαθεί από προσώπου γης, αφού η γυναίκα που αγάπησε παντρεύτηκε κάποιον άλλο. Όταν τυχαία ο παπάς, που έχασε το δρόμο του και χάθηκε στην εξοχή, συνάντησε τον μπαρμπα-Κόλια, τον πήρε μαζί του στην εκκλησία για την Ανάσταση. Η θρησκευτική κατάνυξη της Ανάστασης, το τελετουργικό και η συμμετοχή του μπαρμπα-Κόλια ήταν η επιστροφή του στην κοινωνία (Παπαδιαμάντης, 2001, σ. 19). Η θρησκεία ως δεσμός και διαμεσολαβητικός κρίκος των ανθρώπων σηματοδοτεί την αδιάσπαστη ενότητα, την κοινωνική ταυτότητα των ανθρώπων που αποτελούν σύνολο και λειτουργούν ως σύνολο. Υπό αυτή την έννοια η θρησκεία, ως δόγμα, περνά σε δεύτερη μοίρα, αφού αυτό που προέχει είναι ο κοινωνικός της ρόλος της.

...